

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: **Організація обліку та аудиту суб'єкта – учасника ринку**
небанківських фінансових послуг

Виконала:

Рекис Наталія Михайлівна

здобувача заочної форми здобуття вищої освіти
спеціальності 071 Облік і оподаткування

Науковий керівник: кандидат економічних
наук, доцент Ніколашин А.О.

Роботу допущено до захисту перед ЕК рішенням кафедри,
протокол № ___ від «___» _____ 2024 р.

м. Кам'янець-Подільський, 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СУБ'ЄКТА – УЧАСНИКА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	6
1.1. Економічна сутність та місце учасників ринку небанківських фінансових послуг у фінансовій системі держави	6
1.2. Види і форми суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг та їх характеристика	18
1.3. Організація обліку та аудиту учасників ринку небанківських фінансових послуг	30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СУБ'ЄКТА – УЧАСНИКА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	37
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності організації.....	37
2.2. Організація обліку в Першій Подільській фермерській кредитній спілці.....	45
2.3. Організація аудиту «ППФКС» як учасника ринку небанківських фінансових послуг.....	54
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СУБ'ЄКТА – УЧАСНИКА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	65
3.1. Перспективи розвитку суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг	65
3.2. Удосконалення організації обліку та аудиту «ППФКС»	75
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ринок фінансових послуг є важливою складовою розвитку сучасної економіки і показником її ефективності та прогресу держави. Він відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні економічного розвитку через акумулювання грошових коштів та інших фінансових активів, що дозволяє ефективно їх використовувати і отримувати економічну вигоду. Результати надання фінансових послуг суб'єктами господарювання відображаються і систематизуються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Водночас, враховуючи специфіку діяльності таких суб'єктів, існують особливості в організації бухгалтерського обліку, аудиті, а також у процесі складання та подання фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень. Науковці постійно приділяють увагу дослідженню ринку фінансових послуг. Зокрема, Дорош О.Л. [13], Караулова І.С. [19], Левченко В.П. [26], Міщенко С.В. [34], Поліщук Є.А. [39], Школьник І.О. [66] розглядають класифікацію небанківських фінансових установ, державне регулювання їх діяльності, роль в економічному середовищі держави. Також окремі наукові праці присвячені питанням обліку та аудиту діяльності небанківських фінансових установ, зокрема це роботи таких вчених, як Гейдз М.Й. [7], Гончаренко О.О. [9], Лютова Г.М. [9], Прокопенко Ж.В. [59]. Проте, незважаючи на вагомий кількість досліджень, проблемні питання організації обліку та аудиту таких суб'єктів господарювання вимагають детальнішого їх вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій з удосконалення організації обліку та аудиту суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

– визначити економічну сутність та місце учасників ринку небанківських фінансових послуг у фінансовій системі держави;

- дослідити види і форми суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг та їх характеристику;
- дослідити організацію обліку та аудиту учасників ринку небанківських фінансових послуг;
- дати організаційно-економічну характеристику діяльності організації;
- дослідити організацію обліку в «ППФКС»;
- дослідити організацію аудиту спілки як учасника ринку небанківських фінансових послуг;
- виявити перспективи розвитку суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг;
- удосконалити організацію обліку та аудиту «ППФКС».

Об'єктом дослідження є організація обліку та аудиту в «ППФКС».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів організації обліку та аудиту учасника ринку небанківських фінансових послуг.

Методи дослідження. Для вирішення наукових завдань і досягнення кінцевої мети дослідження використано підходи та методи наукового аналізу: інституціональний, системний, емпіричний, структурно-функціональний, порівняльний, ретроспективний, індуктивний, дедуктивний, а також логічні, аналітичні та інші методи. Підходи та методи наукового аналізу застосовані в межах неінституціональної концепції, яка уможливила комплексний підхід до аналізу розвитку організації обліку та аудиту.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, матеріали монографій, дисертаційних робіт, наукових періодичних видань, конференцій, електронних ресурсів, довідкові та інформаційні видання професійних організацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо організації обліку та аудиту суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці організаційно-методичних рекомендацій з удосконалення організації обліку та аудиту суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати проведеного дослідження доповідались на ІХ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти», яка відбулася 4 грудня 2024 року в Ужгородському національному університеті.

Публікації. Окремі положення та результати дослідження висвітлено у праці: Рекис Н. Регулювання діяльності надавачів небанківських фінансових послуг. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : матеріали ІХ всеукр. наук.-практ. конф. (Ужгород, 4 грудня 2024 р.). Ужгород, 2024. С. 209-210.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 96 сторінках друкованого тексту, ілюструється 16 рисунками і 9 таблицями та складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел із 67 найменувань, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СУБ'ЄКТА – УЧАСНИКА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Економічна сутність та місце учасників ринку небанківських фінансових послуг у фінансовій системі держави

Економіка будь-якої країни залежить від розвитку окремих її складових. У ринковій економіці основний вплив на всі економічні процеси має фінансова система, яку можна визначити як сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє та використовує централізовані та децентралізовані грошові фонди. Однією з основних складових фінансової системи є фінансовий ринок.

Фінансовий ринок є сферою грошових відносин, що виникають у процесі купівлі-продажу фінансових активів, як зобов'язань економічних суб'єктів один перед одним щодо сплати боргів і доходів. Окремою ланкою фінансового ринку є ринок фінансових послуг, на якому здійснюють свою діяльність щодо надання послуг, фінансові посередники. При цьому, окрім основної функції перерозподілу фінансових ресурсів між різними секторами економіки і забезпечення руху грошових коштів від тих, хто їх має, до тих, хто відчуває в них потребу, вони виконують ряд інших важливих функцій. Зокрема, через надання фінансових послуг фінансові посередники сприяють зростанню інвестиційного потенціалу та підвищенню соціальних стандартів життя населення [65, с. 36].

В останні роки інтерес до дослідження ролі і значення фінансового посередництва постійно зростає. Цей процес обумовлений докорінною зміною структури ринку фінансових послуг і появою на ньому відносно нових фінансових посередників – небанківських фінансово-кредитних інститутів.

Фінансові посередники, як об'єкт дослідження цікавили науковців на протязі багатьох років, тому доцільним є дослідження їх еволюції – з позиції історичного становлення системи фінансового посередництва. Так, на думку вітчизняних і зарубіжних класиків економічної думки поява посередників на ринку є результатом поглиблення суспільного поділу праці. Визначним етапом процесу подальшого поглиблення суспільного поділу праці стала поява в економічних відносинах фінансових посередників, що забезпечують оптимальний рух товарів особливого роду – фінансових цінностей. Саме суспільна потреба в підвищенні продуктивності праці і прискоренні економічного росту забезпечила розширення присутності фінансових посередників у системі ринкових відносин.

Французький економіст Бастіа Ф. створив так звану теорію послуг, згідно якої, той, хто зробив послугу, має право на певну винагороду, яка може виступати у формі процента, ренти чи орендної плати [25, с. 90].

В свою чергу представник «кембриджської» Маршалл А. наголошував на необхідності нагромадження коштів з подальшим перетворенням їх на інвестиції. На його думку, такий процес може бути можливим лише за участі фінансових посередників. Він також зазначав, що новітні методи ведення бізнесу фінансовими посередниками, тобто надання ними нових видів фінансових послуг, відкрили можливості гарантійного розміщення капіталу. Вони приносять прибуток навіть тим, у кого немає здатності до ведення самостійного бізнесу, таким чином стало можливим забезпечення старості та накопичення грошей [28, с. 135].

Вагомий внесок у дослідження суті та ролі фінансових посередників було зроблено такими вченими як Бунге М. та Туган-Барановським М. Зокрема, Бунге М. досліджував особливості функціонування ломбардів. Він один із перших дослідив призначення ломбардів і зростання їх кількості наприкінці XIX ст., що було пов'язане зі збільшенням потреби у кредитних коштах різних соціальних груп населення: комерсантів, підприємців, чиновників, інтелігенції, робітників та найбільш бідних громадян [3, с. 195].

Туган-Барановський М. досліджував фінансове посередництво та розробив теорію кооперації [27, с. 7].

Подальший розвиток теоретичних положень фінансового посередництва проводили як вітчизняні, так і зарубіжні економісти ХХ століття. Так, Кейнс Дж. довів, що вкладники й інвестори належать до різних груп і не завжди взаємодіють: між ними знаходяться фінансові посередники [1, с. 219].

Теоретичне обґрунтування ідеї фінансового посередництва в економічному розвитку найбільш детально виклав англійський економіст Пігу А. у своїй «Теорії добробуту та ефективного розміщення ресурсів». У ній він доводить, що зростання економічного добробуту, тобто ВВП залежить від оптимального розміщення таких ресурсів, як праця і капітал. Основною проблемою, яка існує у власника капіталу, є те, що він здебільшого не володіє достатньою кількістю інформації про те, як найбільш ефективно розмістити капітал. На думку Пігу А., система фінансового посередництва буде сприяти раціональному розміщенню фінансових ресурсів. За допомогою посередників потенційні інвестори зменшують невизначеність при виборі об'єкту інвестування та можуть одержати більш повний об'єм інформації. Таким чином, фінансові посередники через фінансовий ринок і за допомогою його інструментів не тільки мінімізують, але й управляють ризиками інвесторів [18, с. 225].

Багато уваги дослідженню ролі і значення фінансових посередників в економіці приділяв і Шумпетер Й. Основною роллю фінансового посередництва у теорії економічного розвитку є зростання якості інвестицій, а не кількісний їх приріст. За теорією Шумпетера Й. рушійною силою економічного розвитку є не інвестор, а підприємець, здатний ефективно комбінувати економічні фактори. Забезпечують ці комбінації фінансовими ресурсами фінансові посередники [67, с. 168].

Подальше теоретичне обґрунтування системи фінансового посередництва знайшло своє відображення у роботах сучасних науковців. Так в середині ХХ ст. починає формуватись рання теорія фінансового посередництва, яка стала основою створення сучасної теорії. Серед науковців, роботи яких

започаткували дану теорію, були американські економісти Герлі Дж. і Шоу Є. Розробленні ними наукові положення стали базою формування трансакційного напрямку теорії фінансового посередництва. У своїх роботах вони, проаналізувавши статистичні дані економічного розвитку США у першій половині ХХ ст., довели, що зростання було пов'язане зі значним збільшенням випуску фінансових інструментів, перш за все боргових цінних паперів. Крім того, як зазначають економісти, розвиток фінансових ринків обумовлений виникненням великої кількості фінансових інститутів (посередників), у результаті чого з'явилося велике різноманіття фінансових інструментів і відбулась диверсифікація каналів переміщення кредитних фондів між економічними суб'єктами. Таким чином Герлі Дж. та Шоу Є. безпосередньо пов'язали економічний розвиток з розвитком фінансової системи і ростом активності фінансових посередників [18, с. 516].

Значний вклад науковці також внесли у дослідження співвідношення заощаджень, інвестицій та фінансових посередників. Так, аналізуючи економіку США у першій половині ХХ ст., вони зробили висновок, що інституціоналізація заощаджень та інвестицій супроводжувалась виникненням конкуренції між посередниками, а також сприяла загостренню їх конкуренції з суб'єктами прямого фінансування, що в свою чергу призвело до тенденції відносного зниження темпів росту і економічного значення банківського сектору [25, с. 261].

Дослідженням взаємозв'язку економічного зростання і кількості фінансових посередників займався і Голдсміт Р. Він встановив наявність взаємозв'язку між розміром фінансової системи, який визначив як співвідношення сукупних активів фінансових посередників до ВВП, та темпами економічного зростання. Досліджуючи показники різних країн за період 1860-1963 рр. економіст виявив, що за допомогою фінансових посередників механізм передачі коштів від власників капіталу до його користувачів є більш ефективним, ніж безпосередня співпраця між ними. Крім того, високий рівень розвитку фінансових посередників стимулює інвестування коштів навіть тих

власників капіталу, які б не інвестували їх у «первинні зобов'язання» [25, с. 187].

Теорії фінансового посередництва присвячені і роботи Тобіна Дж. Він сформував положення про те, що однією з основних функцій фінансових посередників є одночасне задоволення портфельних переваг кредиторів і позичальників. Так як їх вимоги не співпадають за рядом параметрів кредитних договорів, фінансові посередники беруть на себе зобов'язання, які мають менший кредитний ризик і більш високу ліквідність. Таким чином, фінансові посередники можуть здійснювати видову трансформацію зобов'язань позичальників і активів кінцевих кредиторів [28, с. 11].

Герлі Дж., Шоу Е. та Тобін Дж. заклали основу для подальшого формування двох напрямків теорії фінансового посередництва: трансакційного та інформаційного. Розвиток трансакційного підходу, що виник у 70-х роках ХХ ст., був пов'язаний із дослідженнями Бенстона Дж. та Сміта К. Економісти розглядали причини існування феномену фінансового посередництва і виявили, що він пов'язаний із наявністю інформаційних та трансакційних витрат, які проявляються через недосконалість ринку. Вони довели положення, що фінансові посередники виникають у ринковій економіці для того, щоб задовольнити фінансові потреби своїх клієнтів (зберігачів та інвесторів) з відносно низькими для них трансакційними витратами, через створення і реалізацію власних фінансових продуктів та послуг [28, с. 118-121].

Інший підхід до фінансового посередництва – інформаційний – досліджували Ліленд Х. і Пайл Д. В основу діяльності фінансових посередників і структури їх капіталу вони поклали вивчення ситуації несприятливого відбору при фінансуванні інвестиційних проектів. Такий відбір означає виникнення ситуації, при якій одна сторона по договору знає про фінансовий стан продавця фінансових активів або про якість його проекту менше, ніж продавець. Ці вихідні положення дозволили розкрити специфіку діяльності фінансових посередників, які могли б діяти як інформаційні посередники з тим, щоб

збирати і продавати точну інформацію про певний клас активів потенційним кредиторам [65, с. 376].

Значний внесок у розвиток інформаційного підходу зробив Даймонд Д., який розробив концепцію фінансового посередництва як делегованого моніторингу, в основі якого знаходиться мінімізація витрат виробництва інформації, необхідної для вирішення проблеми стимулювання поведінки позичальника в інтересах кредитора. Даймонд Д. розглянув діяльність фінансових посередників у якості агентів багатьох інвесторів, які передають посередникам свої кошти для кредитування підприємців і делегують їх повноваження по дорогому моніторингу кредитних контрактів. Таким чином, дана концепція пояснює діяльність кредиторів та позичальників у ситуації морального ризику і доповнює попередній підхід [18, с. 65].

Проаналізувавши положення класиків економічної теорії, можна зробити наступні висновки. З моменту виникнення посередницької діяльності її специфічні функції (з перетворення грошей у товар, а товару в гроші) поєднувались з виконанням певних виробничих операцій у тій мірі, у який це було ефективно в умовах ринкової конкуренції. Спеціалізуючись на виконанні тих чи інших виробничих операцій, фінансові посередники здобували особливі знання і навички, формували відповідну матеріально-технічну та інформаційну базу, що дозволяло виконувати ці операції більш якісно і продуктивно.

Еволюція поглядів на роль і місце фінансових посередників спричинила різне розуміння терміну «фінансові посередники». Існує певний взаємозв'язок між поняттями «фінансове посередництво», «фінансові інститути», «фінансові установи». Перший підхід полягає у тому, що фінансове посередництво розглядається як вид діяльності, який полягає у залученні коштів з метою їх подальшого вкладення. Такий підхід відображений у визначеннях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, за думкою американського економіста Мишкіна Ф., це процес непрямого інвестування, за якого фінансові посередники позичають кошти у тих, хто їх заощадив, і надають позики іншим [29, с. 903]. Подібної точки зору притримуються українські

науковці Пилипенко І. і Жук О., вони вважають, що «фінансове посередництво» – це перерозподіл вільних грошових ресурсів на основі залучення їх у вклади та інші види фінансових зобов’язань з одночасним спрямуванням цих ресурсів на кредитування, інвестування та інші об’єкти вкладень [37, с. 153].

Аналогічним до попереднього є і визначення Савлука М., на думку якого фінансове посередництво – це специфічний вид діяльності на грошовому ринку, що полягає в акумуляції його суб’єктами, в обмін на свої зобов’язання, вільних грошових капіталів і розміщення їх від свого імені в дохідні активи [61, с. 438].

Обмеженість наведеного підходу полягає у тому, що функції фінансових посередників полягають не лише у наданні позик, адже вони пропонують й інші фінансові послуги. Крім того, вони можуть надавати позики не тільки за рахунок залучених, а й за рахунок власних коштів. Багато існуючих на сьогодні фінансових посередників взагалі не залучають кошти і не здійснюють операції кредитування, однак відіграють важливу роль на ринку фінансових послуг, надаючи інвестиційні, технічні та інші види фінансових послуг.

Другий підхід базується на розгляді фінансового посередництва з точки зору кредитних відносин (рис. 1.1). Він був запропонований американськими економістами Міллером Р. і Ван-Хузом Д. [33, с. 96].

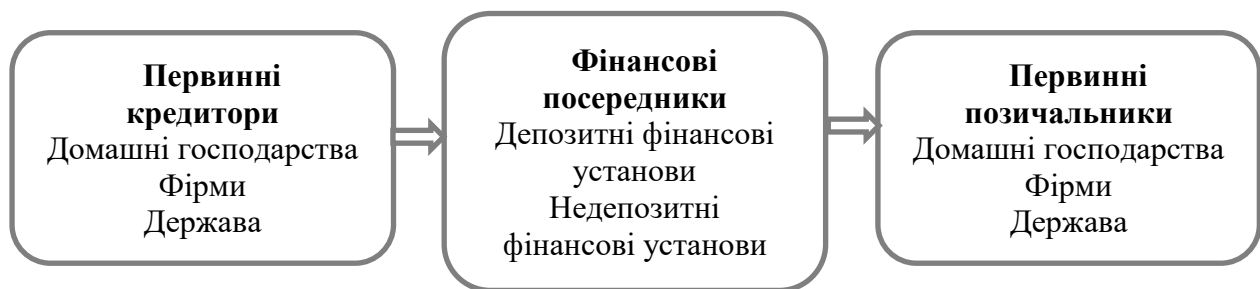

Рис. 1.1. Процес фінансового посередництва

Побудовано автором на основі [12]

Більш деталізованою, у рамках даного підходу є схема, наведена Савлуком М. [61]. Практично вона є подібною до попередньої, але більш деталізовано відображає процес руху грошей, вимог та зобов’язань між

основними кредиторами, позичальниками і фінансовими посередниками (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Загальна схема фінансового посередництва

Побудовано автором на основі [11]

Дана схема є більш деталізованою, проте при розгляді таких категорій економічних суб'єктів, як кредитори і позичальники, не повністю враховані всі потенційні агенти фінансового ринку. Також відсутні такі суб'єкти, як місцеві і регіональні органи самоврядування, Центральний банк, суспільні організації.

Однією із позицій щодо трактування суті фінансового посередництва є його дослідження у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні – це система опосередкованого фінансування, яка полягає у залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи. У широкому розумінні – це будь-яка професійна посередницька діяльність на фінансовому ринку, включаючи комерційну та комісійну діяльність із цінними паперами, представницьку, довірчу тощо. Такої думки притримуються українські економісти Зимовець В. та Зубик С. [16, с. 180].

Підсумовуючи думки економістів, можна дати таке визначення: фінансове посередництво – це законодавчо врегульована діяльність фінансових установ на ринку фінансових послуг, спрямована на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів у різні фінансові активи та надання інших фінансових послуг з метою одержання прибутку. Фінансове посередництво можна поділити на основне і допоміжне. Основне посередництво включає надання фінансових послуг і страхування, перестраховування та недержавне пенсійне забезпечення. Надання фінансових послуг включає грошове посередництво – група, яка забезпечує отримання

коштів у формі депозитів, діяльність НБУ та інші види грошового посередництва. Крім грошового посередництва, основна група фінансового посередництва включає діяльність холдингових компаній, трастів, фондів і подібних фінансових суб'єктів, а також посередників, які займаються наданням кредитів, факторинговими послугами, фінансовим лізингом, страхуванням, перестрахованням і недержавним пенсійним забезпеченням. Страхування включає довгострокове та короткострокове покриття страхових ризиків з елементом заощаджень або без нього, а недержавне пенсійне забезпечення забезпечує виплату у зв'язку з виходом на пенсію [4, с. 40].

Допоміжне посередництво також включає сферу фінансових послуг і страхування, але переважно це діяльність, що пов'язана з управлінням фінансовими ринками – включає функціонування фінансових ринків і контроль за їх діяльністю; посередництво за договорами з цінних паперів або товарів; здійснення операцій на ринках фінансових послуг за дорученням інших осіб (наприклад, брокерські операції на фондовій біржі) та пов'язану з цим діяльність; оцінювання ризиків і завданої шкоди, діяльність страхових агентів і брокерів, управління фондами тощо. Окрему групу допоміжного посередництва формує інше фінансове посередництво – це діяльність, пов'язана переважно з розміщенням фінансових коштів: операції зі зливками золота на фінансових ринках, біржові операції з фондовими цінностями; вкладення коштів у власність; укладання свопів, опціонів та інших арбітражних операцій; діяльність ломбардів; діяльність пунктів обміну валют тощо.

У сучасних умовах в розвинутих країнах сформувались певні моделі структурної організації фінансового сектору, в якому діють і розвиваються фінансові посередники. Серед моделей набули поширення ринково орієнтована, банківська і змішана [37, с. 37]. Кожна із моделей має своє законодавче регулювання діяльності фінансових посередників і визначає своє коло професійних учасників. Ринково орієнтована модель характеризується наявністю певної рівноваги в розвитку банківських і небанківських фінансових установ і розвиненим небанківським фінансовим сектором, який займається

реалізацією інвестиційних, страхових та інших фінансових послуг. Така модель поділяє фінансових посередників на три типи:

1) депозитні інститути – це посередники, основною функцією яких є залучення коштів населення і підприємств у вигляді депозитів і надання позик населенню та суб'єктам господарювання (банки, позиково-ощадні асоціації, трастові компанії, кредитні спілки, взаємоощадні банки);

2) ощадні установи контрактного типу – установи, які здійснюють довготермінове накопичення капіталів клієнтів з метою подальших виплат цільового характеру на користь таких клієнтів. Такі фінансові установи на розвинутих ринках є провідними фінансовими посередниками, які включають страхові компанії і недержавні пенсійні фонди;

3) інвестиційні посередники – фінансові установи, діяльність яких полягає в об'єднанні коштів індивідуальних інвесторів і розміщенні цих коштів у різноманітні фінансові активи з метою прибутку. Головне призначення інвестиційних посередників полягає в допомозі власникам заощаджень правильно здійснити інвестування [6, с. 102].

Спеціалізуються такі посередники на проведенні інвестиційних операцій з фінансовими активами, нерухомістю тощо. У той же час інвестиційні посередники можуть залучати наявний на ринку капітал, випускаючи для цього власні цінні папери. Така група посередників включає інвестиційні та іпотечні банки, інвестиційні компанії, а також інвестиційні фонди.

Банківська модель – це тип посередництва, при якому провідна роль у здійсненні операцій належить банкам, які мають право займатися, крім традиційних, іпотечними, інвестиційними, деякими страховими операціями та іншими. Ключова роль банків у фінансовому посередництві є характерною і для України. У структурі банківської моделі виділяють банківські установи (банківське посередництво) і небанківські фінансові установи (небанківське посередництво). Основою такого поділу є критерій участі посередників у формуванні пропозиції грошей на ринку. Банки мають різні можливості пропонувати грошові кошти на ринку, у небанківських установ така здатність

відсутня. Небанківські фінансові установи спеціалізуються тільки на окремих видах фінансових операцій, на ринку фінансових послуг займають невеликі ніші тому у фінансовому посередництві їм належить другорядна роль [12, с. 271].

Змішана модель фінансового посередництва – це модель, яка поєднує діяльність банківських і небанківських фінансових установ. Причиною появи такої моделі є процеси інтернаціоналізації та глобалізації фінансового ринку, що сприяють зближенню моделей, розширенню кола функцій фінансових посередників, збільшенню переліку їх фінансових операцій. Згідно вітчизняного законодавства в Україні фінансове посередництво, як і на більшості ринках розвинених країн, поділяють на два типи: банківське та небанківське фінансове посередництво. Ключова роль у здійсненні посередницької діяльності, як уже зазначалось, належить банкам. Небанківським фінансовим установам дозволяється здійснювати окремі банківські операції за умови одержання ліцензії Національного банку України [14, с. 248].

Значення діяльності фінансових посередників проявляється в їх функціях. Якщо фінансові посередники діють на високоефективних, розвинутих ринках фінансових послуг, що функціонують на засадах цілісності, прозорості, конкурентності, централізації, їх діяльність забезпечує деномінацію заощаджень – дрібні позички у посередника нагромаджуються поступово і згодом на їх основі укладаються угоди з цінними паперами на більші суми. Посередник має кращий доступ і можливості придбати інформацію з широкого кола питань, які стосуються обігу цінних паперів. Крім деномінації заощаджень роль посередництва на сучасних ринках фінансових послуг визначається і такими функціями фінансових посередників, як консолідація ризиків, акумуляція коштів населення, забезпечення розвитку фінансового ринку та його інфраструктури, надання інформаційних і консультаційних послуг, забезпеченням ліквідності ринку тощо. Фінансові посередники шляхом проведення депозитних операцій, випуску своїх фінансових активів та

розміщення їх на ринку позичальників акумулюють грошові кошти для подальшого вкладення в розвиток економіки. Ступінь реалізації цієї функції залежить від наявності на ринку привабливих фінансових інструментів і довіри до них з боку заощадників [15, с. 63].

Застосування посередниками механізмів хеджування, гарантій, дотримання диверсифікації при формуванні портфеля фінансових активів тощо сприяє зниженню фінансових ризиків. На високорозвинених ефективних ринках фінансові посередники допомагають інвесторам у прийнятті зважених та оперативних рішень щодо інвестування коштів у фінансові активи і забезпечують реалізацію цих рішень. На таких ринках фінансові посередники дають інвесторам можливість в будь-який час вилучити кошти і в разі потреби знову інвестувати їх на більш вигідних умовах. Посередництвом займається значна кількість фінансових інститутів, багато з яких мають власні функціональні обов'язки. Так, банки обслуговують клієнтуру, залучають грошові кошти на рахунки, надають позички на різні строки. Але, крім цього, вони на замовлення клієнтів купують і продають цінні папери, виплачують по них дивіденди і проценти. Пенсійні фонди, які за своїм призначенням мають нагромаджувати кошти членів фонду для наступних виплат пенсій (за укладеним договором між адміністрацією фонду та його членами), нагромаджені грошові вклади учасників вкладають в цінні папери, і фонд отримує певні доходи.

Отже, в результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що фінансове посередництво – це діяльність професійний учасників фінансового ринку, яка спрямована на фінансування економіки за рахунок коштів інших учасників. У сучасних умовах розвитку економіки можна впевнено стверджувати, що ступінь розвитку ринку фінансових послуг характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку. Фінансові посередники відіграють важливу роль на ринку фінансових послуг, їхня діяльність сприяє зменшенню вартості фінансових операцій, підвищує ліквідність фінансових

активів, диверсифікує ризик, створює умови для активізації роботи всіх учасників ринку фінансових послуг.

1.2. Види і форми суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг та їх класифікація

Загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг визначені Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [58]. Згідно з цим Законом фінансова установа – юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії, виданої Регулятором. Не є фінансовими установами надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги, а також інші особи, які отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи. Фінансова послуга – операція або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги.

До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди, а також компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. В українському законодавстві, на відміну від законодавства багатьох країн, немає «основного» закону, де давалося б точне визначення небанківських фінансових установ та на яке б потім посилались усі інші нормативні акти при детальному врегулюванні їх діяльності.

Тлумачення цього поняття наявне у двох постановах Національного Банку України (НБУ). До того ж, представлені в них дефініції є практично однаковими. Відповідно до п. 1.4 постанови НБУ «Про затвердження Положення про порядок видачі небанківським фінансовим установам ліцензії на переказ» від 26 лютого 2013 року № 57 [50], небанківська фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або декілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України. Відповідно ж до п. 9 постанови НБУ «Про затвердження Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем» від 4 лютого 2014 року № 43 [51], небанківська фінансова установа – юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України ліцензію на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків та в разі здійснення нею валютних операцій – генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій. Використане в першому визначенні формулювання «юридична особа, яка не є банком» є некоректним з правової позиції, тому за основу варто взяти друге з наведених визначень. Відповідно до Положення про порядок видачі ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків, затвердженого НБУ від 17 серпня 2017 р. № 80, небанківська фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком та внесена до Реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України.

На думку Іваницької О.М., під системою небанківських фінансово-кредитних інститутів (парабанківська система) розуміють сукупність небанківських фінансових посередників, які функціонують на ринку фінансових послуг відповідно до законодавства і надають вузькоспеціалізовані фінансові послуги (кредитування, інвестування, послуги техніко-посередницького характеру), які не належать до сфери банківської діяльності, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових

коштів з метою задоволення фінансових потреб споживачів та одержання прибутку. В Україні до парабанківських посередників відносять страхові компанії (ризикові страхові компанії, компанії із страхування життя), недержавні пенсійні фонди, кредитні установи (кредитні спілки, ломбарди, інші кредитні установи, юридичні особи публічного права), фінансові компанії і (у тому числі лізингові, факторингові, операцій із нерухомістю, фінансування будівництва тощо) та інститути спільного інвестування [17, с. 28].

У свою чергу Картамишева О.Є. характеризує такі фінансові установи як юридичну особу із спеціальним правовим статусом, фінансового посередника, внесеного до державного реєстру фінансових установ, який через банки на підставі ліцензії Національного банку України виконує від свого імені, на власних умовах та на власний ризик окремі банківські операції, спеціалізується на наданні певних видів фінансових послуг шляхом недепозитної мобілізації коштів фізичних і юридичних осіб, розміщенням їх від свого імені і на власний ризик, створюючи при цьому новий товар – власні зобов'язання і вимоги з метою задоволення потреб замовників, а також отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [20, с. 8].

Основна різниця між банками та небанківськими фінансовими установами, перш за все, у характері їх діяльності, хоча вони, будучи фінансово-кредитними установами, мають багато спільних рис, а саме [10, с. 470] :

- при формуванні своїх ресурсів випускають боргові зобов'язання, які можуть реалізовуватись на фондовому ринку;
- можуть купувати боргові зобов'язання для формування своїх активів;
- їх діяльність ґрунтується на одних і тих самих засадах (керуються однаковими правилами здійснення фінансово-кредитної діяльності).

Однак між банками та небанківськими фінансовими установами існують і суттєві відмінності:

1. Банки характеризуються універсальністю у своїй діяльності та виконують у сукупності всі базові банківські операції: депозитну, кредитну та

розрахунково-касову діяльність. Небанківські фінансові установи характеризуються вузькою спеціалізацією у своїй діяльності. На відміну від них банки виконують вищеперераховані операції у комплексі. Навіть коли банки є спеціалізованими, тобто вузькопрофільними, вони все ж можуть займатися виконанням усіх банківських операцій [43].

2. Діяльність небанківських фінансових установ не пов'язана зі створенням депозитів і не впливає на динаміку пропозицій грошей, а, отже, немає потреби поширювати на них, як на банки, вимоги обов'язкового резервування. А тому законодавство всіх країн дає їм інший статус, ніж банківським установам [36, с. 470-471].

Формування грошових ресурсів небанківських фінансових установ має ту особливість, що воно не є депозитним, тобто переданими їм коштами власники не можуть так вільно скористатися, як банківськими чековими вкладками. Як правило, ці кошти вкладаються на тривалий, заздалегідь визначений строк. Чим довший цей строк, тим з більшими ризиками пов'язане таке розміщення і тим вищі доходи воно повинно приносити. Недепозитне залучення коштів може здійснюватися двома способами: на договірних засадах та шляхом продажу посередником своїх цінних паперів (акцій, облігацій). Звідси всі ці посередники поділяються: на договірних фінансових посередників, які залучають кошти на підставі договору з кредитором (інвестором), та на інвестиційних фінансових посередників, які залучають кошти через продаж кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо.

Тому, даючи визначення терміну «небанківська фінансова установа» і в наукових роботах, і в нормативних актах країн із розвинутою фінансово-кредитною системою, особлива увага звертається на те, що ці установи можуть виконувати лише окремі банківські операції. Причому існує перелік банківських операцій, які їм заборонено здійснювати у сукупності [49]. Крім того, як уже зазначалося вище, в ряді країн світу у фінансово-кредитній системі виділяють окремо страховий сектор та небанківський сектор [36, с. 452].

Таким чином, небанківська фінансова установа – юридична особа яка не є банком, із спеціальним правовим статусом фінансового посередника внесеного до Єдиного державного реєстру фінансових установ, на підставі ліцензії НБУ надає/здійснює одну чи кілька фінансових послуг на ринках страхування, кредитної кооперації, накопичувального пенсійного забезпечення, залучення інвестицій від суб'єктів господарювання та населення. Водночас закон «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [58] встановлює чіткі вимоги до роботи фінустанов і надає визначення небанківської фінансової групи як групи юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій фінансові установи, інші ніж банк, здійснюють переважну діяльність.

Поняття фінансової установи, дає можливість визначити її ознаки, до яких можна віднести наступні (рис. 1.3):

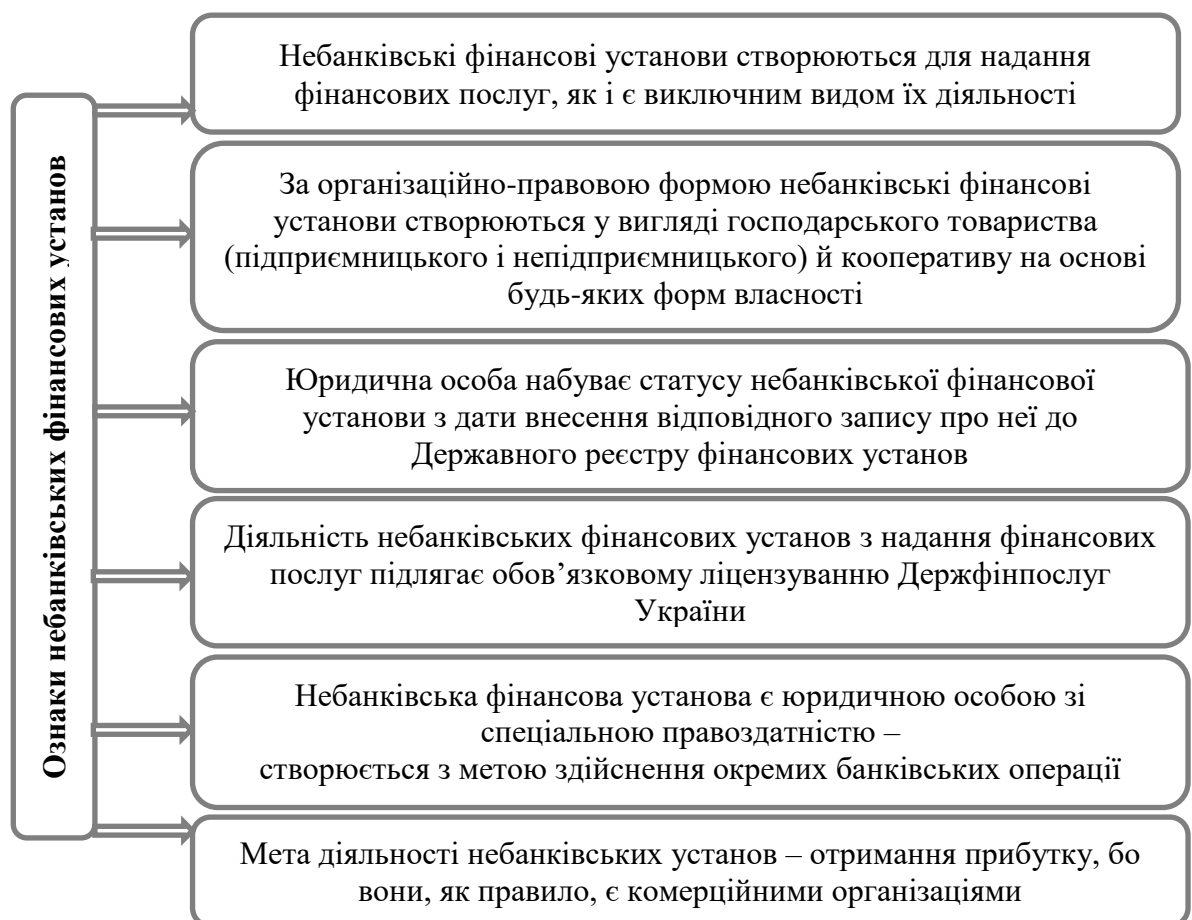

Рис. 1.3. Ознаки фінансової установи

Побудовано автором на основі [39, с. 75]

Види небанківських фінансових установ:

- 1) кредитні спілки;
- 2) ломбарди;
- 3) лізингові компанії;
- 4) довірчі товариства;
- 5) страхові компанії;
- 6) установи накопичувального пенсійного забезпечення;
- 7) інвестиційні фонди і компанії;
- 8) інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг [35].

Однак в економічній і юридичній науці немає єдності щодо класифікації фінансових посередників. Так, Корнєєв В. В. вважає за доцільне, з урахуванням зарубіжного досвіду та національної української практики поділити фінансових посередників на два види:

1. Банківські установи (різні види банків);
2. Небанківські установи:
  - інвестиційні фонди та інвестиційні компанії;
  - довірчі товариства;
  - страхові компанії та пенсійні фонди;
  - брокерські та дилерські контори;
  - пайові фонди [24].

У таблиці 1.1 наведено характеристику кожного виду небанківських фінансових установ згідно з відповідними законодавчими актами.

Версаль Н.І. зазначає, що небанківські фінансові установи як і банківські установи здійснюють фінансове посередництво між позичальником і кредитором (посередництво у кредитуванні), на відміну від фінансового посередництва у розрахунках. Усю сукупність фінансових посередників у кредитуванні вчена поділяє на три основні: банківська система, парабанківська система та супрабанківська система. До парабанківської системи, на її думку,

відносяться: кредитні спілки, ломбарди, пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди, фінансові компанії та інші [5, с. 98-103].

Таблиця 1.1

Характеристика небанківських фінансових установ за їх видами

Вид НФУ	Характеристика	Джерело
Страховик (страхова компанія, страхова організація)	Фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ має бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом. Вони одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності	Закон України «Про страхування» [56]
Кредитна спілка	Неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах задля задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки	Закон України «Про кредитні спілки» [54]
Ломбард	Фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду	Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами [41]
Недержавний пенсійний фонд	Юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно задля накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному цим Законом порядку	Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [55]
Лізингова компанія (лізингодавець)	Юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу	Закон України «Про фінансовий лізинг» [57]
Довірчі товариства	Товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність відповідно до договору, укладеного з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників. Майном довірителя є кошти, цінні папери та документи, які засвідчують право власності довірителя	Декрет КМУ «Про довірчі товариства» [45]
Інвестиційний Фонд	Юридична особа, заснована у формі закритого акціонерного товариства з урахуванням вимог, встановлених цим Положенням, що здійснює виключну діяльність у галузі спільного інвестування	Указ Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» [53]
Інвестиційна компанія	Торговець цінними паперами, який, окрім провадження інших видів діяльності, може залучати кошти для здійснення спільного інвестування шляхом емісії цінних паперів та їх розміщення	

Сформовано автором на основі [41, 45, 53-57]

Гурова К.Д., Шелест О.Л. та Колупаєва І.В. [11, с. 513] до небанківських фінансово-кредитних установ відносять лізингові компанії, факторингові компанії, брокерські і дилерські компанії, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії, ломбарди, кредитні спілки. Ковальчук К.Ф., Архирейська Н.В. та Валенюк Н.В. зазначають, що фінансовими посередниками на ринку небанківських фінансових послуг є кредитні спілки; фінансові компанії; установи накопичувального пенсійного забезпечення; ломбарди; лізингові компанії; страхові компанії; довірчі товариства; інвестиційні фонди (компанії); інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг; юридичні особи, які не мають статусу фінансових установ, але можуть згідно із законодавством надавати фінансові послуги [23, с. 20].

За спрямованістю діяльності кредитних установ, Глущенко С.В. поділяє її на такі різновиди:

- 1) споживчі кредити, що надаються комерційними банками, установами кредитної кооперації;
- 2) споживчі кредити, що надаються кредитними спілками, ощадними асоціаціями, ломбардами;
- 3) карткові кредити, що надаються комерційними банками, які є основними емітентами кредитних карток;
- 4) мікро (міні) кредити для представників малого бізнесу, що надаються комерційними банками, установами кредитної кооперації, ощадними асоціаціями та ін.;
- 5) оперативний лізинг, що надається комерційними банками, лізинговими або фінансовими компаніями;
- 6) факторинг, що надається комерційними банками, факторинговими або фінансовими компаніями [8, с. 179].

Таким чином, науковці розглядають діяльність небанківських фінансово-кредитних установ, як кредитну та відносять вказані установи до суб'єктів фінансово-кредитного ринку. Так, наприклад, Ковальчук К.Ф., Архирейська Н.В. та Валенюк Н.В. оперують терміном «ломбардний кредит»,

під яким розуміють короткотерміновий кредит під заставу рухомого майна, яке можна швидко реалізувати [23, с. 82].

Більшість вчених класифікує фінансових посередників за одним критерієм – їх участю у формуванні пропозиції грошей і виділяють два види:

а) банки, які через грошовий мультиплікатор здатні впливати на пропозицію грошей;

б) небанківські фінансові посередники, які такої здатності не мають [61, с. 40].

Небанківські фінансові посередники, в свою чергу, за ознакою роботи з коштами можна класифікувати на:

– юридичні особи із спеціальним правовим статусом, що акумулюють кошти (страхові організації, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди тощо) і надають кредити;

– юридичні особи із спеціальним правовим статусом, які не акумулюють кошти (гарантійні установи, установи, що здійснюють перекази коштів, послуги аудиторських фірм з оцінювання майна тощо) [20, с. 43-44].

За методами кредитування серед небанківських фінансових установ можна виокремити:

– небанківські фінансові установи, які безпосередньо надають кредити позичальникам, їх взаємовідносини з останніми регулюються відповідним кредитним договором (кредитні спілки, ощадно-позикові асоціації та ін.);

– небанківські фінансові установи, які здійснюють опосередковане кредитування шляхом придбання боргових цінних паперів, і відносини з позичальником регулюються в основному законодавчо (інститути спільного інвестування, пенсійні фонди та страхові компанії).

В залежності від адміністративного підпорядкування органам, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, небанківські фінансові установи можна поділити на ті, діяльність яких регулюється НБУ та НКЦПФР.

Також небанківські фінансові установи можна поділити на комерційні й некомерційні. Безумовно, основна більшість небанківських фінансових установ є комерційними, для яких однією з цілей діяльності є отримання прибутків, але серед них є й некомерційні установи, до яких відносять кредитні кооперативи, які займаються кредитуванням своїх членів без мети отримання прибутків.

Враховуючи різні підходи до розмежування видів небанківських фінансових установ їх варто розподілити на:

- договірні фінансово-кредитні установи: страхові компанії; недержавні пенсійні фонди; лізингові компанії; факторингові компанії; ломбарди;
- інвестиційні фінансово-кредитні установи: інвестиційні фонди; фінансові компанії; кредитні товариства; кредитні спілки.

Основними функціями, які виконують фінансові посередники між кредитором і позичальником, вчені називають наступні:

1) інформаційно-консультаційні, в процесі виконання яких фінансові посередники продукують інформацію: для потенційних кредиторів – щодо різноманітних можливостей вкладення коштів вкладниками та кредиторами; для потенційних позичальників – щодо форм та методів кредитування в кожному конкретному випадку;

2) трансформаційні функції: трансформація фінансових ресурсів по регіонах – збалансування пропозиції та попиту на фінансові ресурси по окремих регіонах; трансформація сум – узгодження непропорційності залучених та розміщених коштів за розмірами (надання великих кредитів за рахунок невеликих внесків); трансформація строків – узгодження довгострокових вимог та короткострокових зобов'язань, відповідно короткострокових вимог та довгострокових зобов'язань (надання довгострокових кредитів, що формуються за рахунок короткострокових вкладень, або навпаки); валютна трансформація – залучення коштів в одній валюті, а розміщення в іншій; трансформація ризиків – скорочення ризиків вкладників та кредиторів, які виникають під час прямих відносин кредитор – позичальник, за рахунок диверсифікації, нормування та селекції ризиків

фінансовими посередниками; трансформація ліквідності – здатність фінансових посередників, насамперед банків, певною мірою передбачати фінансову поведінку клієнтів, які в будь-який час можуть вимагати повернення коштів, у зв'язку з чим певна частина коштів фінансових посередників перебуває у ліквідній формі; контрольні – посередники стежать за раціональним та цільовим використанням коштів позичальниками, що своєю чергою зменшує ризики кредиторів та вкладників [5, с. 101-102].

Таким чином, основна функція небанківських фінансових установ – це перерозподіл фінансових ресурсів, у процесі здійснення якої, вони виконують ряд підфункцій (рис. 1.4):

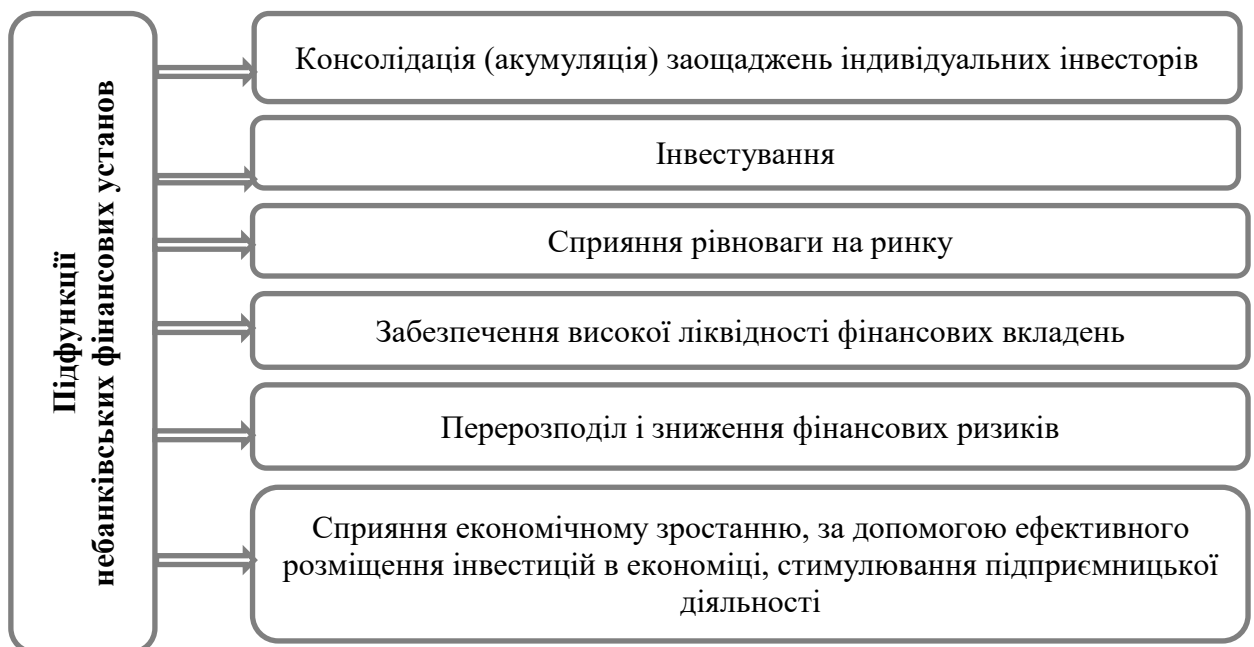

Рис. 1.4. Підфункції небанківських фінансових установ

Побудовано автором

Обґрунтовуючи важливу роль, яку фінансові посередники відіграють у функціонуванні грошового ринку, а через нього – у розвитку економіки, Савлук М. І., зазначає, що призначення цих фінансових інституцій полягає у наступному:

- можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи, а для позичальника – оперативно

мобілізувати додаткові кошти, необхідні для вирішення виробничих чи споживчих завдань;

- скороченні витрат суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщенні їх у дохідні активи та запозиченні додаткових коштів, які бере на себе консолідований представник фінансового ринку – фінансовий посередник. Завдяки великим обсягам виконуваних операцій фінансовими посередниками, собівартість кожної окремої операції коштуватиме посередникам та суспільству значно дешевше, ніж якби вона виконувалась безпосередньо кредиторами та позичальниками;

- послабленні фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна частина їх перекладається на посередників. Це стає можливим завдяки широкій диверсифікації посередницької діяльності, створенню спеціальних систем страхування та захисту від фінансових ризиків;

- збільшенні дохідності позичкових капіталів, завдяки зменшенню фінансових ризиків, скороченню витрат на здійснення фінансових операцій та відкриттю доступу до великого бізнесу. Це зумовлено тим, що посередники мають можливість значну кількість невеликих заощаджень спрямувати на фінансування великих, високодохідних операцій та проєктів;

- можливості наданням посередниками додаткових послуг, зокрема, страхування кредитора від різних ризиків, задоволення потреб у пенсійному забезпеченні, забезпеченні житлом, набутті права власності й управління певними об'єктами тощо [61, с. 440-442].

Отже, перелік небанківських фінансових установ є досить широким і кожна установа має свій особливий вид діяльності та послуг, що надаються. Кожна фінансова установа, зокрема небанківська фінансова установа, зобов'язана вести облік своїх операцій та надавати звітність відповідно до вимог законів та нормативно-правових актів державних органів щодо регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг.

1.3. Організація обліку та аудиту учасників ринку небанківських фінансових послуг

Обов'язковість та порядок організації й ведення бухгалтерського обліку в небанківських фінансових установах (крім банків) регулюють такі законодавчі та нормативні акти:

1) Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [44], який визначає правові принципи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;

2) Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), які є нормативно-правовими актами, затвердженими Міністерством фінансів України, що визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які не суперечать міжнародним стандартам [48];

3) Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [38];

4) накази та листи Міністерства фінансів України, що роз'яснюють порядок застосування стандартів бухгалтерського обліку;

5) нормативні документи, видані Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) (постанови, інструкції, положення, методичні рекомендації тощо);

б) інші нормативні акти.

Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів та звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років несе власник або уповноважений орган, який здійснює керівництво фінансовою установою відповідно до законодавства та установчих документів. Нацкомфінпослуг у межах своєї компетенції визначає професійні вимоги до керівників, головних

бухгалтерів (осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку, зокрема на підставі договорів) фінансових установ та може вимагати звільнення з посад осіб, що не відповідають встановленим вимогам для зайняття таких посад, або розірвання відповідних договорів.

Фінансова установа самостійно:

- вибирає форму організації бухгалтерського обліку;
- визначає облікову політику;
- вибирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку й способу реєстрації та узагальнення інформації в них з дотриманням єдиних засад, встановлених Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [44], а також з урахуванням особливостей своєї діяльності та технології обробки облікових даних;
- розробляє систему й форми внутрішньогосподарського обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;
- затверджує правила документообігу та технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків та реєстрів аналітичного обліку;
- може виділяти кошти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інших відокремлених підрозділів, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з подальшим включенням їх показників до фінансової звітності підприємства;
- визначає доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством) [64, с. 379].

Під час організації бухгалтерського обліку в небанківських фінансових установах слід враховувати специфіку їх діяльності та вимоги чинного законодавства як з боку регулювання ринку фінансових послуг, так і з боку регулювання ведення бухгалтерського обліку суб'єктами підприємницької діяльності.

Таким чином, на побудову бухгалтерського обліку небанківських

фінансових установ впливають особливості їх діяльності. Вони не належать до банків, хоча працюють у сфері ринків фінансових послуг. Вони не є виробничими або торговельними підприємствами, але ведення бухгалтерського обліку відбувається відповідно до П(С)БО та Інструкції з використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, власного капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій [38, 48].

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [58] направлений на регулювання відносин, які виникають учасниками ринків фінансових послуг під час здійснення операцій з надання фінансових послуг. Дія даного закону не поширюється на міжурядові міжнародні організації, державне казначейство України та державні цільові фонди, не зважаючи на те, що зазначенні суб'єкти можуть надавати фінансові послуги. Щодо регулювання інформаційного забезпечення управління господарською діяльністю небанківською фінансовою установою передбачено положення щодо обліку та звітності, аудиту. Зокрема, зазначеним законом передбачено наступне:

- у частині бухгалтерського обліку: «з метою виконання регулятивних та наглядових функцій Регулятор встановлює порядок формування та подання йому звітності (показників, звітних даних, інформації щодо діяльності надавача фінансових послуг, його операцій, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, а також інформації щодо афілійованих осіб такого надавача фінансових послуг)..., яка є обов'язковою до виконання всіма суб'єктами господарювання, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Регулятор. У випадках, визначених законодавством, надавач фінансових послуг зобов'язаний подавати до Регулятора інформацію про свою діяльність та пояснення щодо наданої інформації і проведених операцій» (стаття 16). Тобто статтею визначається, що контролюючим органом в частині оприлюднення інформації через фінансову звітність, виступають окрім загальноприйнятих, ще органи, що регулюють ринок фінансових послуг;

-у частині аудиту Закон передбачає: «надавач фінансових послуг зобов'язаний забезпечити проведення перевірки фінансової звітності

(консолідованої фінансової звітності), а також у випадках, визначених нормативно-правовими актами Регулятора, – регуляторної звітності та інформації про діяльність надавача фінансових послуг суб'єктом аудиторської діяльності, який має право проводити обов'язковий аудит фінансової звітності. Надавач фінансових послуг, який належить до підприємств, що становлять суспільний інтерес, зобов'язаний залучати до надання аудиторських послуг суб'єкта аудиторської діяльності, який має право надавати послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес. Надавач фінансових послуг зобов'язаний подавати щорічну фінансову звітність (консолідовану фінансову звітність) до Регулятора разом з аудиторським звітом» (стаття 17). Регулятором у законі визначено Національний банк України або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку згідно з розподілом повноважень, визначеним цим законом.

Виходячи з представленого, система бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ регулюється не лише зі сторони об'єкту бухгалтерського обліку, але й зі сторони його методу та методології. Це означає, що галузева специфіка облікового відображення визначається не лише рисами галузі, але й нормативно-правовим забезпеченням. Фактично нормативно-правове регулювання господарської діяльності небанківських фінансових установ визначає галузеву специфіку. Важливе значення з боку регулятора приділяється методологічній складові системи бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ, зокрема визначаються вимоги щодо розкриття інформації.

Особливою складовою нормативно-правового регулювання розкриття інформації небанківськими фінансовими установами є Звіт про корпоративне управління, в якості якого зацікавленні внутрішні та зовнішні користувачі. Формування такого роду звітності небанківськими фінансовими установами знову ж таки обумовлена їх значенням у фінансовій стабільності економічної системи різних рівнів в цілому та ринку фінансових послуг зокрема. Звітування за корпоративним управлінням має вплив на систему бухгалтерського обліку,

адже така система є інформаційним забезпеченням формування показників даного звіту (рис. 1.5).

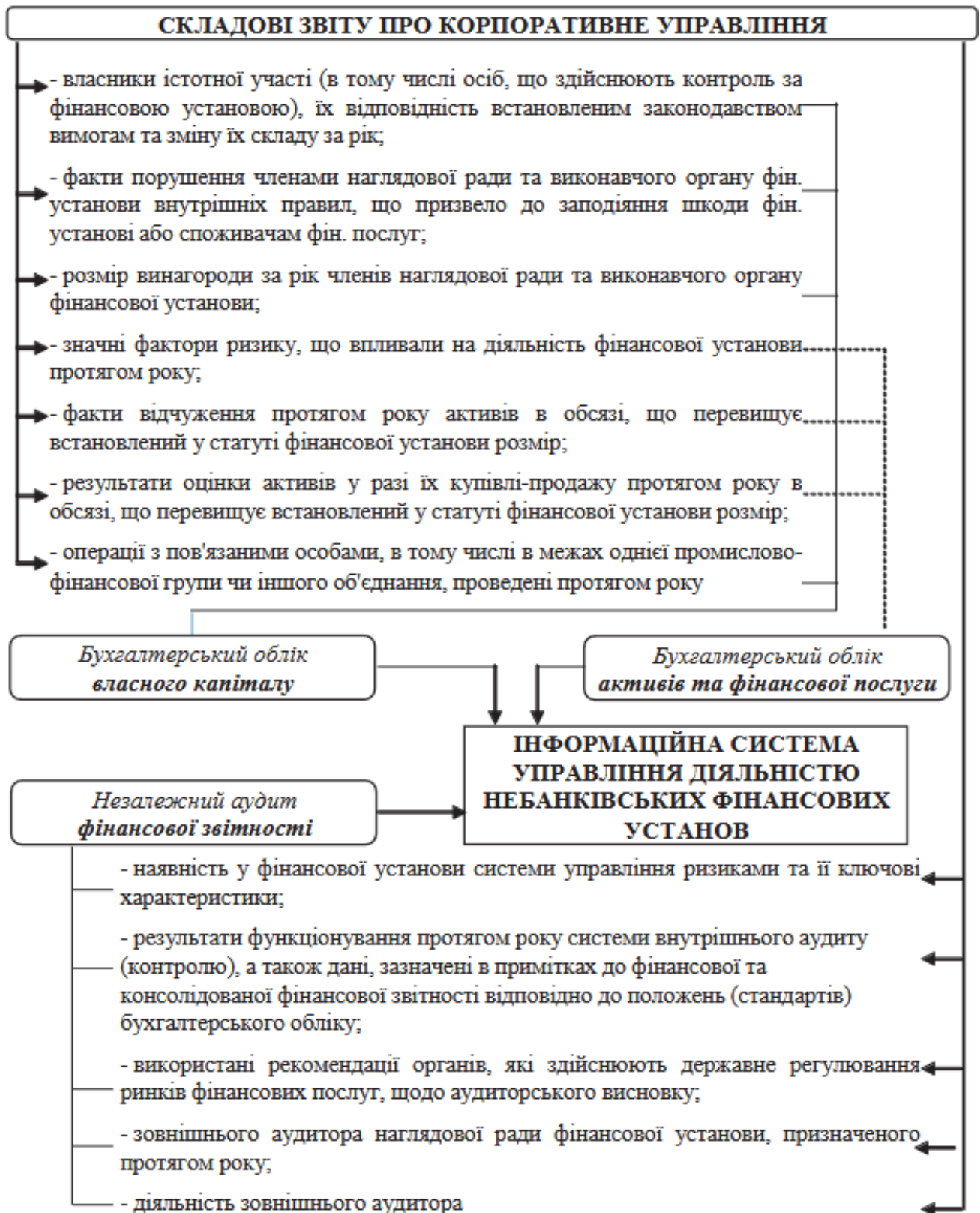

Рис. 1.5. Формування звітності небанківських фінансових установ

Тому положення, що регулюють звіт про корпоративне управління впливають на організацію та методологію бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових послуг. Вони впливають як власне на об'єктну складову, так і на методологічну та суб'єктну складові системи бухгалтерського обліку.

Вимоги обов'язковості проведення аудиту фінансової звітності фінансових установ визначені Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [42]. Головною метою аудиту фінансової звітності небанківських фінансових установ є підвищення ступеня довіри визначених користувачів до фінансової звітності, а загальними цілями аудиту фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів аудиту [32] є можливість аудитора висловити думку щодо того, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах згідно із застосованою концептуальною основою фінансової звітності. Відповідно до МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності» аудитор має визначити стратегію аудиту, яка б встановлювала обсяг, час та напрям аудиту. Також аудитор повинен розробити план аудиту, який допоможе при його виконанні:

- 1) приділити відповідну увагу важливим сферам аудиту;
- 2) своєчасно ідентифікувати і вирішити потенційні проблеми;
- 3) належним чином організувати і управляти завданням;
- 4) обрати членів аудиторської групи необхідної кваліфікації;
- 5) управління та нагляд за членами аудиторської групи;
- 6) координація роботи аудиторської групи.

Слід звернути увагу, що у ст. 121 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено обов'язок складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності із застосуванням Міжнародних стандартів фінансової звітності такими суб'єктами господарювання: публічними акціонерними товариствами; банками; страховими організаціями; іншими підприємствами та організаціями (крім бюджетних установ), які самостійно визначили доцільність і дату застосування

МСФЗ. З 2011-2015 років до переліку додалися підприємства, що здійснюють надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення (розділ 64 КВЕД ДК 009:2010), за винятком діяльності з управління активами (група 64.3 КВЕД ДК 009:2010), а також недержавне пенсійне забезпечення (група 65.3 КВЕД ДК 009:2010); підприємства, що здійснюють допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг і страхування (розділ 66 КВЕД ДК 009:2010); кредитні спілки та підприємства, що здійснюють діяльність з управління активами (група 64.3 КВЕД ДК 009:2010) [22].

Отже, з урахуванням особливостей діяльності небанківських фінансових установ, де основним видом діяльності є надання фінансових послуг, доцільно під час формування облікової політики такої установи приділити значну увагу питанням визнання доходів, витрат, формуванню фінансових результатів, а також відображенню цієї інформації у звітності установи, оскільки небанківські фінансові установи зобов'язані оприлюднювати свою фінансову звітність задля інформаційного забезпечення вимог інвесторів, клієнтів та інших користувачів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СУБ'ЄКТА – УЧАСНИКА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності організації

ПЕРША ПОДІЛЬСЬКА ФЕРМЕРСЬКА КРЕДИТНА СПІЛКА («ППФКС») розташована за адресою [62]:

32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, Проспект Грушевського, буд. 23.

Тел/факс: (03849) 3-68-63

e-mail: ppfks.kr.km@gmail.com

Код території за КОАТУУ 6810400000

Режим робочого часу з членами спілки:

з понеділка по п'ятницю з 8.30 до 17.00 Обідня перерва з 13.00 до 14.00

Код території за КОАТУУ 6822481801

Режим робочого часу з членами спілки:

з понеділка по п'ятницю з 8.30 до 16.00 Обідня перерва з 13.00 до 14.00

Вихідні дні: субота, неділя.

ПЕРША ПОДІЛЬСЬКА ФЕРМЕРСЬКА КРЕДИТНА СПІЛКА вперше була зареєстрована 20.02.2003 р. (додаток А), а 02.07.2004 року спілка була внесена Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України до реєстру фінансових установ. «ППФКС» здійснює свою діяльність згідно з чинним законодавством, включаючи ЗУ «Про кредитні спілки» [54], ЗУ «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [58] та інші нормативні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових та Національного банку України.

Кредитна спілка є неприбутковою організацією, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з

метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та надані фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Види фінансових послуг, які надає кредитна спілка регулюються Положенням про фінансові послуги ПЕРШОЇ ПОДІЛЬСЬКОЇ ФЕРМЕРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ (нова редакція) (додаток Б):

1. Залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення (ліцензія від 21.07.2016 року, №1752).

2. Надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту (ліцензія від 21.07.2016 року, №1753).

Органами управління кредитної спілки є загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління. Рішенням загальних зборів членів кредитної спілки можуть бути створені й інші органи управління. Вищим органом управління кредитної спілки є загальні збори її членів. Загальні збори членів кредитної спілки можуть приймати рішення з будь-яких питань діяльності кредитної спілки. Загальні збори вважаються правомочними, якщо на них представлено не менш як 50% членів кредитної спілки особисто або за дорученням іншим членам кредитної спілки. Голосування на загальних зборах відбувається за принципом – один член кредитної спілки, присутній на зборах, має один голос. Загальні збори членів кредитної спілки скликаються спостережною радою у строки, передбачені статутом кредитної спілки, але не рідше ніж один раз на рік.

Членами кредитної спілки є особи, які проживають на території Хмельницької області. Спостережна рада представляє інтереси членів кредитної спілки в період між загальними зборами. Спостережна рада кредитної спілки підзвітна загальним зборам членів кредитної спілки і в межах компетенції, визначеної цим Законом та статутом кредитної спілки, контролює і регулює діяльність правління та кредитного комітету.

Правління кредитної спілки є виконавчим органом, який здійснює керівництво її поточною діяльністю. Правління складається з осіб, які

знаходяться в трудових відносинах із спілкою. Склад правління: Гищук Сергій Васильович – голова правління; Глушак Андрій Анатолійович – член правління, Колісник Олександр Федорович – член правління.

Кредитний комітет кредитної спілки є спеціальним органом, відповідальним за організацію кредитної діяльності кредитної спілки. Контроль за фінансово-господарською діяльністю кредитної спілки здійснює Ревізійна комісія.

Діяльність кредитної спілки ґрунтується на принципах (рис. 2.1):

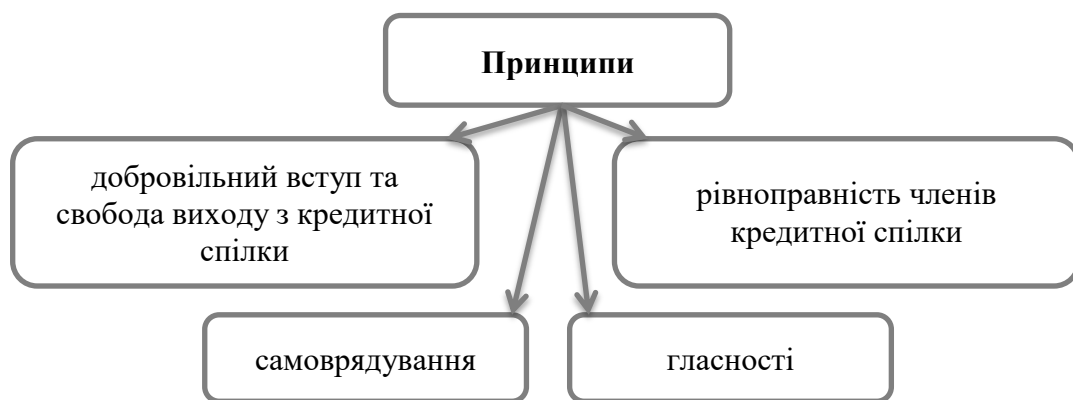

Рис. 2.1. Принципи діяльності «ППФКС»

Побудовано автором

«ППФКС» відповідно до свого статуту:

- 1) приймає вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки;
- 2) надає кредити своїм членам на умовах їх платності, строковості та забезпеченості в готівковій та безготівковій формі. Отримувати кредити від імені членів кредитної спілки можуть також фермерські господарства та приватні підприємства, які знаходяться у їх власності;
- 3) залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і в безготівковій формі;
- 4) виступає поручителем виконання членом спілки зобов'язань перед третіми особами;
- 5) розміщує тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в установах банків, які мають ліцензію на право роботи з вкладками громадян,

об'єднаних в кредитній спілці, а також придбання державних цінних паперів, перелік яких встановлюється Уповноваженим органом та паї кооперативних банків;

б) залучає на договірних умовах кредити банків, кредити об'єднаної кредитної спілки, кошти інших установ та організацій виключно для надання кредитів своїм членам;

7) надає кредити іншим кредитним спілкам;

8) виступає членом платіжних систем;

9) оплачує за дорученням своїх членів вартість товарів, робіт і послуг у межах наданого йому кредиту;

10) провадить благодійну діяльність за рахунок коштів спеціально створених для цього фондів [62].

Провадження кредитною спілкою іншої діяльності, не допускається. Спілка є членом Всеукраїнської асоціації кредитних спілок та Української об'єднаної кредитної спілки. До складу спілки входить два структурних підрозділи: Головний офіс та відокремлений підрозділ. Станом на 31.12.2022 року 100 % пайового капіталу спілки володіли фізичні особи (рис. 2.2). Оскільки кредитна спілка є організацією, що заснована на кооперативних засадах, то усі члени кредитної спілки мають рівні права, в тому числі у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайових та інших внесків.

Рис. 2.2. Кількість членів «ППФКС»

Побудовано автором на основі звітності

Діяльність «ППФКС» відбувалась та відбувається в умовах війни, політичних та економічних змін, в умовах фінансової нестабільності, недосконалості законодавства, зниження платоспроможності та довіри позичальників до фінансово-кредитних установ. Майбутній напрямок і наслідки вдосконалення їхнього функціонування на фінансовому ринку наразі невідомі. Державне регулювання діяльності фінансових установ покладено на Національний банк України. Нормативно-правова база, що покликана регулювати різні аспекти професійної діяльності на фінансовому ринку, є досить суперечливою та не повністю сформованою. Недосконале правове середовище і проблеми державного регулювання негативно впливають на діяльність спілки.

Хоча керівництво кредитної спілки вважає, що вживає усі необхідні заходи для забезпечення стійкості діяльності кредитної спілки у даній ситуації, непередбачувані подальші погіршення у вищезазначених сферах можуть негативно вплинути на результати діяльності та фінансовий стан кредитної спілки, у спосіб, що не може бути визначений на даний момент.

«ППФКС» володіє основними засобами – матеріальними об'єктами, що використовують у наданні послуг або для адміністративних цілей, чи використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного періоду. Обладнання відображається за фактичною вартістю без урахування вартості повсякденного обслуговування, за вирахуванням накопиченої амортизації та накопиченого зменшення корисності. Будівлі оцінюються за справедливою вартістю за вирахуванням амортизації та зменшення корисності, визнаної після дати переоцінки. Балансова вартість основних засобів оцінюється на предмет зменшення корисності, коли події або зміни в обставинах свідчать про те, що балансова вартість не може бути відшкодована. Щорічне перенесення сум з резерву переоцінки основних засобів до складу нерозподіленого прибутку здійснюється за рахунок різниці між сумою амортизації, що розраховується виходячи з переоціненої балансової вартості активів, і сумою амортизації, що розраховується виходячи з первісної вартості активів. При вибутті активу

відповідна сума, включена до резерву з переоцінки, переноситься до складу нерозподіленого прибутку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні засоби «ППФКС», тис. грн

Найменування	31.12.2020		Нараховано амортизації	31.12.2021		Надходження	Вибуття		Нараховано амортизації	31.12.2022	
	первісна (переоцінена вартість)	знос		первісна (переоцінена вартість)	знос		первісна (переоцінена вартість)	знос		первісна (переоцінена вартість)	знос
Машини та обладнання	157	139	7	157	146	38	17	17	11	178	140
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	16	14	1	16	15				1	16	16
Разом	173	153	8	173	161	38	17	17	12	194	156

Сформовано автором на основі звітності

Як видно з таблиці, основні засоби на кінець 2020 та 2021 років залишались на рівні 173 тис. грн. У 2022 році відбулось надходження машин і обладнання на рівні 24 % у порівнянні з 2021 роком і станом на 31.12.2022 р. становив 178 ти. грн. При цьому інструменти та інвентар залишався на однаковому рівні – 16 тис. грн.

Кількість працівників за період 2020-2022 рр. залишалася не змінною – 9 чоловік (додаток В). Динаміка власного капіталу «ППФКС» за 2020-2022 рр. подана в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Власний капітал «ППФКС», тис. грн

Власний капітал	Роки		
	2020	2021	2022
Зареєстрований (пайовий) капітал	13	9	9
Капітал у дооцінках	19	16	14
Додатковий капітал	20	20	20
Резервний капітал	1555	1560	1560
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	461	558	50
Разом	2068	2163	1653

Сформовано автором на основі звітності

З таблиці 2.2 видно, що власний капітал у 2022 році суттєво знизився (на 25 %) в порівнянні з 2021 роком. Це зумовлено скороченням у 10 разів нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), що може бути наслідком зменшення величини накопичених прибутків, які раніше не були розподілені серед членів або використані для інвестицій. Це може статися через розподіл прибутку серед членів кредитної спілки у вигляді дивідендів або інвестування значної частини прибутку в розвиток або погашення боргів.

Відповідно до Звіту про фінансові результати діяльності «ППФКС» (додаток Г), у 2022 році спілка мала збитки у розмірі 508 тис. грн (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Фінансові результати «ППФКС», тис. грн

Стаття	Роки		
	2020	2021	2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4161	4604	3728
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	1372	1216	919
Валовий прибуток/збиток	2789	3388	2809
Інші операційні доходи	2065	178	206
Адміністративні витрати	3205	3138	2535
Витрати на збут	62	58	59
Інші операційні витрати	576	202	836
Втрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	7	-	-
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток/збиток	1011	168	-415
Інші фінансові доходи	9	3	1
Фінансові витрати	724	53	94
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток/збиток	296	118	-508
Витрати (дохід) з податку на прибуто	-15	-21	
Чистий фінансовий результат: прибуток/збиток	281	97	-508

Сформовано автором на основі звітності

З таблиці 2.3 видно, що собівартість реалізованої продукції зменшилась з 1372 тис. грн у 2020 році до 919 тис. грн у 2022 році, що може вказувати на зниження витрат на послуги, більш ефективного використання ресурсів або оптимізацію виробничих процесів. Відбулось зменшення у 2021 році на -11,4 % в порівнянні з 2020 роком, а у 2022 на -24,4 % в порівнянні з 2021 роком.

Валовий прибуток стабільно зростав з 2789 тис. грн у 2020 році до 3388 тис. грн у 2021 році (+21,5 %), але у 2022 році він знизився до 2809 тис. грн (-17,1 %). Це може свідчити про відновлення ефективності після зниження собівартості у 2022 році, однак зниження виручки в 2022 році могло зменшити валовий прибуток. У 2021 році спостерігається різке зниження інших операційних доходів з 2065 тис. грн до 178 тис. грн (-91,4 %), що може бути пов'язано з одноразовими або великими доходами в 2020 році. У 2022 році показник стабілізувався на рівні 206 тис. грн (+15,7 %).

Адміністративні витрати стабільно знижуються з 3205 тис. грн у 2020 році до 2535 тис. грн у 2022 році. Це може свідчити про ефективніше управління витратами або реорганізацію. У 2021 році відбулось зниження на -2,1 %, а у 2022 році – 19,2 %. Витрати на збут залишаються на стабільному рівні: 62 тис. грн у 2020 році, 58 тис. грн у 2021 році та 59 тис. грн у 2022 році, що свідчить про стабільність витрат на збут продукції. Інші операційні витрати знизились з 576 тис. грн у 2020 році до 202 тис. грн у 2021 році (-64,9 %), але збільшились до 836 тис. грн у 2022 році (+314,4 %). Це може бути ознакою зміни у складі витрат або зростання неопераційних витрат.

У 2020 році організація отримала прибуток від операційної діяльності (1011 тис. грн), але в 2021 році він значно знизився до 168 тис. грн, а в 2022 році став негативним (-415 тис. грн). Це може свідчити про зниження ефективності операційної діяльності у 2022 році. Чистий фінансовий результат також показує значне зниження, переходячи від прибутку в 281 тис. грн у 2020 році до збитку в 508 тис. грн у 2022 році. У 2021 році відбулось зниження результату на -65,5 %, а у 2022 році – на -624,7 %.

Динаміка чистого доходу від реалізації послуг представлена на рис. 2.3.

Чистий дохід зменшився з 4161 тис. грн у 2020 році до 3728 тис. грн у 2022 році. Це вказує на зниження обсягів реалізації продукції, що може бути ознакою зниження попиту на продукцію або послуги, або ж зміни на ринку. У 2021 році спостерігалось зростання чистого доходу на 10,6 % у порівнянні з 2020 роком, а у 2022 році відбулось зниження на -19,0 % у порівнянні з 2021

роком.

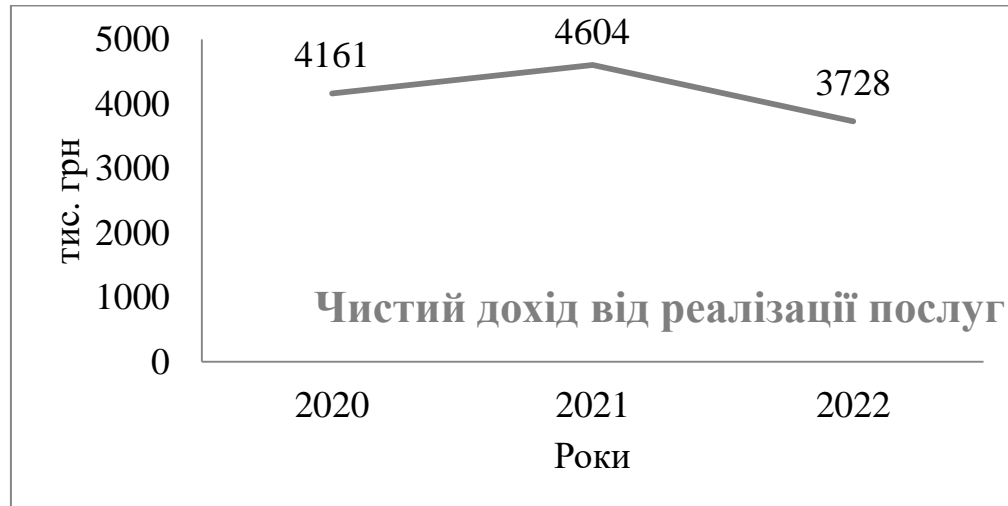

Рис. 2.3. Динаміка чистого доходу від реалізації послуг «ППФКС», тис. грн
Побудовано автором на основі звітності

Основний тренд – це зниження чистого доходу від реалізації продукції та операційного прибутку в 2022 році. Це може вказувати на зниження попиту або труднощі на ринку. Зниження собівартості продукції та адміністративних витрат свідчить про позитивні зусилля щодо оптимізації витрат, однак ефективність операційної діяльності знизилась. Зростання інших операційних витрат у 2022 році може бути ознакою того, що організація понесла додаткові витрати або здійснила непередбачені витрати. Загалом, зниження доходів, збитковий фінансовий результат та погіршення операційних результатів у 2022 році свідчать про те, що організація зіткнулася з певними фінансовими труднощами та проблемами з ефективністю діяльності в останньому році.

2.2. Організація обліку в Першій Подільській фермерській кредитній спілці

Організація бухгалтерського обліку господарських операцій, що проводяться в «ППФКС», здійснюється на основі методики розробленої Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, яка також розробила ряд нормативних документів з

регулювання бухгалтерського обліку і звітності кредитних спілок.

Характеристика цих нормативних документів наведена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Нормативні документи, що регулюють організацію обліку та формування звітності «ППФКС»

№	Назва нормативного документу	Дія
1	Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою [46]	Визначає методикау синтетичного та аналітичного обліку членських внесків, розрахункових і кредитно-депозитних операцій, фінансових інвестицій, доходів і витрат кредитної спілки
2	Правила складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України [52]	Визначає порядок складання і правила подання звітності учасника ринку небанківських фінансових послуг, незалежно від наявності ліцензії на видання відповідних фінансових послуг на ринку фінансових послуг

Сформовано автором на основі [46, 52]

Методика обліку господарських операцій «ППФСК» зорієнтована на загальний план рахунків бухгалтерського обліку.

Основні операції спілки поділяють на:

1) активні операції – надання фінансових послуг та проведення іншої фінансової діяльності, розміщення й розподіл акумульованих коштів, забезпечення членів спілки доступом до фінансових послуг.

2) пасивні операції – накопичення власних та залучених коштів для формування фінансових ресурсів кредитної спілки, з метою забезпечення проведення активних операцій.

Результатами активних операцій «ППФКС» є формування економічних вигод у вигляді доходу. Такими продуктивними активами є:

- кредити, що надаються членам кредитної спілки;
- кредити, надані кредитним спілкам;
- фінансові інвестиції;
- інші продуктивні активи.

У Методичних рекомендаціях щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою [46], важливим об'єктом обліку є резервування неповернених кредитів, що ведеться на синтетичному

субрахунку 381.

При формуванні системи бухгалтерського обліку в «ППФКС» враховують такі чинники:

- 1) члени спілки виступають одночасно і власниками, і клієнтами;
- 2) у якості статутного капіталу спілки виступає пайовий капітал, а також є резервний і додатковий капітал;
- 3) спілка за своєю сутністю є неприбутковою організацією;
- 4) спілка може здійснювати лише обмежену кількість фінансових послуг.

Основні дані, що характеризують роботу «ППФКС» у 2016-2022 роках наведено у таблиці 2.5 та на рисунку 2.4.

Таблиця 2.5

Основні показники діяльності «ППФКС» за 2016-2022 рр.

Рік	Кількість членів	Активи, тис. грн	Сума виданих кредитів, тис. грн	Отриманий прибуток, тис. грн	Розмір капіталу, тис. грн
2016	3989	6105	5997	59	1882
2017	4068	8031	7419	148	2028
2018	4102	8635	8318	-329	1695
2019	4170	9827	10220	94	1789
2020	4215	10491	9628	281	2068
2021	2877	11753	10751	97	2163
2022	2900	7927	7824	-508	1653

Сформовано автором на основі звітності

Дані таблиці 2.5 свідчать про зростання кількості залучених членів спілки до 2020 року, а у 2021 році кількість членів різко знизилась в 2 рази, що відобразилось на отриманні прибутку, а у 2022 році взагалі призвело до значного збитку. Організація є дуже чутливою до макроекономічних змін, тому відтік депозитів і вихід членів зі спілки найбільше спостерігаються у кризові періоди. Враховуючи, що у 2022 році розпочалось повномасштабне вторгнення на територію України, тому ситуація не сприяла поверненням вкладів.

У 2016-2020 роках відбувається зростання кількості членів та суми виданих кредитів, проте, у 2021 та 2022 роках, хоча кількість членів зменшилась, сума виданих кредитів спочатку збільшилась (10751 тис. грн), а потім знову знизилась (7824 тис. грн).

Рис. 2.4. Динаміка кількості членів та суми виданих кредитів «ППФКС»
Побудовано автором на основі звітності

Це може свідчити про те, що в останніх періодах організація, зосередилась на збільшенні обсягу кредитів на одного члена або мали місце інші зміни у політиці надання кредитів. Щоб краще зрозуміти ефективність кредитної діяльності, можна розрахувати середню суму кредиту на одного члена на кожному етапі:

2016 р.: $5997 / 3989 \approx 1,5$ тис. грн на члена

2017 р.: $7419 / 4068 \approx 1,8$ тис. грн на члена

2018 р.: $8318 / 4102 \approx 2,0$ тис. грн на члена

2019 р.: $10220 / 4170 \approx 2,5$ тис. грн на члена

2020 р.: $9628 / 4215 \approx 2,3$ тис. грн на члена

2021 р.: $10751 / 2877 \approx 3,7$ тис. грн на члена

2022 р.: $7824 / 2900 \approx 2,7$ тис. грн на члена

Хоча у 2021 році членство спілки скоротилось у 2 рази, розмір кредиту розрахованого на одного члена залишився на найвищому рівні (3,7 тис. грн).

Організація системи бухгалтерського обліку в «ППФКС» здійснюється згідно із ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [44] та відповідно до П(С)БО [48]. Головний бухгалтер відповідає за встановлення єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку; забезпечує контроль та

відображення на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій з метою виявлення і мобілізації внутрішньогосподарських резервів; надає оперативну інформацію; складає та надає у встановлені терміни зведену бухгалтерську звітність організації; забезпечує дотримання встановлених правил проведення інвентаризації грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, основних фондів, розрахунків та платіжних зобов'язань. Також головний бухгалтер приймає участь у вирішенні усіх фінансових питань в частині планування, аналізу і контролю, підписує разом із директором спілки документи, що є підставою для приймання і видачі товарно-матеріальних цінностей та коштів, а також розрахункові та кредитні зобов'язання. Вказані документи без підпису головного бухгалтера вважаються недійсними і до виконання не приймаються. Головний бухгалтер готує керівнику спілки доповідні записки, проекти наказів та розпоряджень з бухгалтерських та фінансових питань. Облік на «ППФКС» автоматизований та здійснюється в програмному середовищі. На підставі згрупованих даних первинних документів усі господарські операції вносяться у програму щоденно або в міру надходження первинних документів.

Ведеться синтетичний та аналітичний обліки інформації про наявність, стан і використання господарських засобів та джерел їхнього формування. Відомості щомісячно закривають та їхні підсумки переносяться у Головну книгу, яку відкривають на рік. Відповідно до ЗУ «Про кредитні спілки» [54] голова правління несе персональну відповідальність за достовірність та повноту фінансової звітності та інших звітних даних, при цьому достовірність та повнота річної звітності «ППФКС» повинна бути підтверджена висновком незалежного аудитора.

Виходячи з особливостей діяльності «ППФКС» та структури її балансу найважливішими об'єктами бухгалтерського обліку є власний капітал, залучені від членів внески і вклади, видані позики та резерви. Діюча практика формування річної фінансової звітності за МСБО свідчить, що окремі елементи (пайові та добровільні внесків членів кредитної спілки), які формують

відповідно пайовий і додатковий капітал в балансах подають як фінансові зобов'язання, оскільки згідно з МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» ці внески не відповідають вимогам [31]. Аналіз процесу відносин «ППФКС» з її членами, а також сукупності прав та зобов'язань, що виникають у процесі взаємодії, показує, що пайові та добровільні цільові внески не відповідають необхідним ознакам. Таким чином внески членів спілки у пайовий і додатковий капітал необхідно згідно МСБО 32 визначити як фінансові зобов'язання, що є досить суперечливим. Основними недоліками цього є:

- невідповідність економічного змісту зобов'язань, сформованих за рахунок пайових і добровільних цільових внесків;
- пасиви, що сформовані за рахунок членських внесків у пайовий капітал, характеризуються як капітал, а не як зобов'язання;
- складність проведення аналізу фінансового стану кредитної спілки;
- оскільки такі внески не мають визначеного терміну повернення, то виникає складність визначення їх виду (короткотермінові чи довготермінові) за терміном погашення.

Дана проблема визнання внесків у пайовий і додатковий капітал спілки у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності зумовлена необхідністю використання стандартів обліку комерційних підприємств, а також недосконалістю системи стандартизації обліку.

Іншим важливим об'єктом обліку спілки є резерви, які відповідно до ЗУ «Про кредитні спілки» [54] поділяються на:

- 1) резервний капітал – призначений для відшкодування збитків, забезпечення платоспроможності та захисту заощаджень членів спілки. Він формується за рахунок вступних внесків членів спілки та частини нерозподіленого доходу;
- 2) резерв забезпечення покриття витрат від неповернених позичок – покриття втрат від неповернення кредитів, включаючи протерміновану заборгованість та формується за рахунок частини доходів спілки;
- 3) резерв сумнівних боргів – використовується для відшкодування

можливих втрат за не кредитними операціями.

Для обліку цих резервів у Методичних рекомендаціях щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою [46], передбачено використання рахунків 38 «Резерв сумнівних боргів» та 43 «Резервний капітал» з відповідними субрахунками (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Рахунки обліку резервів «ППФКС»

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)	
Код	Назва	Код	Назва
38	Резерв сумнівних боргів	381	Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів
43	Резервний капітал	431	Резервний капітал, сформований за рахунок вступних внесків членів кредитної спілки
		432	Резервний капітал, сформований за рахунок доходу кредитної спілки
		433	Резервний капітал, сформований за рахунок інших джерел

Сформовано автором на основі [46]

Такі резерви фактично є резервами капіталу, які підтримують фінансову стійкість «ППФКС», але оскільки спілка є фінансовою організацією, то для неї актуальним є забезпечення належного рівня платоспроможності, для чого необхідно сформувати грошові резерви. Грошові резерви використовують для страхування ризиків за пасивними операціями. Узагальнену схему видів резервів «ППФКС» зображено на рисунку 2.6.

Бухгалтерський облік грошових резервів «ППФС» проводять з використанням рахунків обліку грошових коштів, а оцінка таких резервів будується на основі фінансової політики спілки та даних минулих звітних періодів про дострокове зняття депозитів та виходу членів з кредитної спілки. Іншою складовою операційної діяльності є внески на депозитний рахунок в готівковій або безготівковій формі. Відповідно до [46] для обліку операцій з внесення членами спілки коштів на депозитні рахунки використовують такі рахунки:

551 «Внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки на

строк більше 12 місяців» – здійснюється облік довготермінових депозитів;

6111 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями перед членами кредитної спілки» – здійснюється облік довготермінових депозитів;

686 «Розрахунки з членами кредитної спілки за внесками (вкладами) на депозитні рахунки» – ведеться облік короткотермінових депозитів членів спілки;

688 «Розрахунки за зобов'язаннями, на які не нараховуються проценти»;

689 «Розрахунки з особами, що припинили членство у кредитній спілці» – здійснюється облік депозитів осіб, що вийшли з кредитної спілки [46].

Рис. 2.6. Структура резервів «ППФКС»

Побудовано автором на основі звітності

Аналітичний облік депозитних внесків ведеться за кожним членом «ППФКС» з використанням Відомості аналітичного обліку вкладів на депозитні рахунки. Іншим видом основної діяльності є надання кредитів та позик членам спілки. Методика організації системи бухгалтерського обліку розрахунків за

виданими кредитами та позиками здійснюється в залежності від їх видів.

Класифікують кредити та позики за такими ознаками:

1) за терміном погашення:

- до 3 місяців включно;
- від 3 до 12 місяців включно;
- понад 12 місяців;

2) за цільовим призначенням:

- споживчі;
- підприємницькі;

3) за наявністю забезпечення:

- забезпечені;
- незабезпечені;

4) за рівнем дотримання режиму погашення кредиту:

- з нормальним режимом погашення;
- протермінований, порушення встановленого режиму погашення не перевищує 365 днів;
- неповернений кредит, за яким порушення встановленого режиму погашення перевищує 365 днів;
- безнадійний кредит.

Відповідно до [54], аналітичний облік «ППФКС» зобов'язана вести за кожним виданим кредитом чи позикою для контролю за дотриманням умов кредитних договорів, своєчасністю і повнотою виплат.

Для обліку операцій розрахунків за виданими кредитами та позиками використовують такі субрахунки:

- 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;
- 376 «Розрахунки за кредитами членам кредитної спілки»;
- 378 «Розрахунки за безнадійними кредитами»;
- 381 «Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів»[46].

Спілка проводить аналітичний облік виданих кредитів за окремими дебіторами, видами заборгованості, термінами їх виникнення і погашення. Аналіз фінансової звітності «ППФКС» показує, що депозити і кредити в балансі відображаються за принципом історичної собівартості та створюється резерв для забезпечення покриття втрат від неповернених позик або за амортизованою собівартістю і створюється резерв для забезпечення знецінення кредитів.

Таким чином практика організації бухгалтерського обліку «ППФКС» та формування її фінансової звітності передбачає можливість використання різних підходів до відображення об'єктів обліку. Для удосконалення проведення аналітичного обліку операцій розрахунків за депозитними внесками та виданими кредитами спілки необхідно впроваджувати додаткові форми аналітичних відомостей, для аналітики за кожним конкретним дебітором та кредитором і контролю за своєчасністю і повнотою сплати заборгованостей за виданими кредитами й отриманими депозитами. Отже, організація бухгалтерського обліку на «ППФКС» ведеться відповідно до законодавства України та Міжнародних Стандартів фінансової звітності. Вся первинна документація присутня та не потребує виправлень.

2.3. Організація аудиту «ППФКС» як учасника ринку небанківських фінансових послуг

Негативні фактори, такі як ліквідація кредитних спілок та численні випадки масового шахрайства з боку членів правління, значно знизили рівень довіри до цих установ. Для відновлення довіри громадян необхідно створити ефективну багаторівневу систему аудиту та контролю за діяльністю кредитних спілок. Економічна криза та пандемія значно погіршили фінансовий стан більшості фінансових установ, зокрема кредитних спілок, що призвело до різкого зниження їх ліквідності та платоспроможності. Одним з чинників фінансової кризи стало масове шахрайство з боку керівництва цих організацій, що вказує на серйозні проблеми в системі контролю, особливо внутрішнього.

Факти шахрайства в управлінні кредитними спілками свідчать про відсутність ефективного контролю з боку як зовнішніх, так і внутрішніх органів.

Внутрішній аудит повинен реалізовуватись постійно повноважними органами управління і співробітниками підприємства із застосуванням певних процедур та методів контролю на базі доступної інформації. Внутрішній аудит за Міжнародним стандартом аудиту 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення» [30] виступає процесом, запровадженим вищим управлінським персоналом та поділяється на такі компоненти (рис. 2.7):

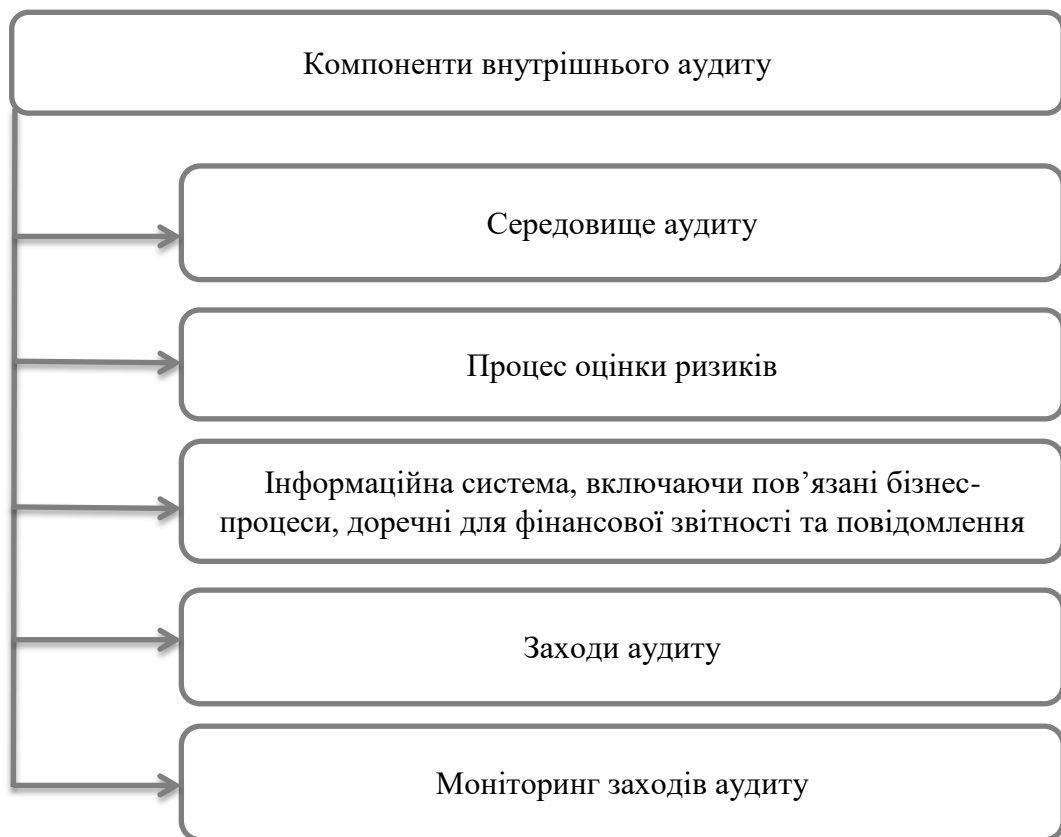

Рис. 2.7. Структура внутрішнього аудиту «ППФКС»

Побудовано автором

Внутрішній аудит в «ППФКС» здійснюється через функціонування підсистеми інтегрованої системи управління спілкою. Відповідно до ЗУ «Про кредитні спілки» найвищим органом управління «ППФКС» є Загальні збори, якій підпорядкована і підзвітна Спостережна рада, що формує Правління кредитної спілки та Кредитний комітет. Контроль за фінансовою діяльністю

«ППФКС» здійснює Ревізійна комісія, яка підзвітна Загальним зборам спілки. До складу Ревізійної комісії, для уникнення зловживань, не можуть входити члени Правління, Спостережної ради, Кредитного комітету та будь-які особи, що мають трудові відносини зі спілкою.

Відповідно до Порядку проведення внутрішнього аудиту діяльності «ППФКС» зобов'язана протягом місяця з дати реєстрації як фінансової установи створити службу внутрішнього контролю. Також окремі функції внутрішнього контролю діяльності покладено і на інші структурні підрозділи кредитних спілок, зокрема: Правління спілки; Кредитний комітет.

Роль організаційної структури управління у внутрішньому аудиті у «ППФКС» представлена на рис. 2.8.

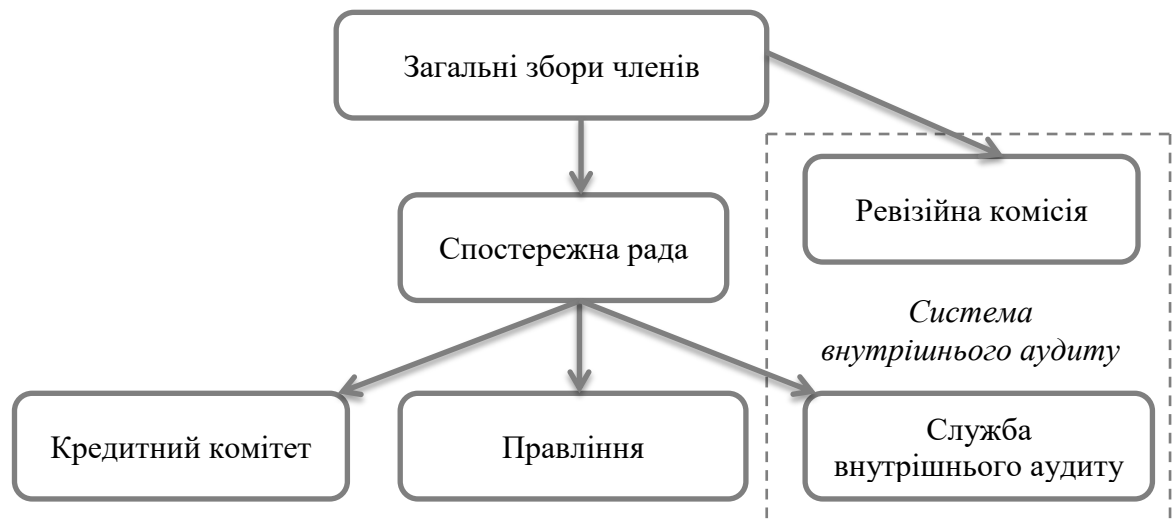

Рис. 2.8. Місце служби внутрішнього аудиту в організаційній структурі «ППФКС»

Побудовано автором

Оскільки служба внутрішнього аудиту «ППФКС» є основним підрозділом системи внутрішнього контролю, то спостерігається конфлікт інтересів, що виникає через підпорядкування служби внутрішнього аудиту спостережній раді та не дає змоги протидіяти виникненню пов'язаних сторін, що обумовлює ризики шахрайства.

З урахуванням іноземного досвіду організації системи внутрішнього

контролю можна запропонувати низку критеріїв для її удосконалення, зокрема:

1) органи системи внутрішнього контролю повинні бути незалежні від правління кредитної спілки та спостережної ради, аудит має бути сформований на професійних засадах;

2) наявність механізмів контролю нижчих ланок аудиту;

3) чіткий розподіл функцій контролю з метою підвищення ефективності функціонування системи внутрішнього аудиту.

Ефективність функціонування системи внутрішнього аудиту «ППФКС» вимагає розподілу функцій та повноважень між її організаційними структурними підрозділами та органами управління. Основними особливостями організації системи внутрішнього аудиту є розподіл повноважень між ревізійною комісією та системою внутрішнього аудиту:

- ревізійна комісія функціонує на постійній, отримує повноваження з призначення зовнішніх аудиторів для щорічного підтвердження фінансової звітності, здійснення контролю функціонування системи внутрішнього контролю та його ефективністю, координація діяльності та формування складу внутрішнього аудиту тощо;

- служба внутрішнього аудиту підпорядковується Спостережній раді та Ревізійній комісії, здійснює координацію роботи підрозділів контролю та оцінює їх ефективність.

При цьому ефективність контролю діяльності «ППФКС» визначається якістю його організації, своєчасністю проведення та методами контролю. В теорії здійснення контролю та аудиту господарської діяльності виділяють велику кількість методів, які залежать від виду та форми суб'єкта господарювання. Так, «ППФКС» у своїй діяльності використовує такі контрольно-аудиторські процедури:

1) інвентаризацію, контрольні заміри, спостереження, експертизи, експеримент при виконанні фактичних процедур;

2) економічний аналіз, статистичні методи, економіко-математичні методи під час проведення розрахунково-аналітичних процедур;

- 3) моделювання, структурні дослідження документів, камеральні перевірки у ході документальних процедур;
- 4) перевірки, оцінювання та моніторинг виконання процедур контролю системи бухгалтерського обліку і звітності;
- 5) групування, систематизація, ухвалення рішень та контроль за виконанням прийнятих рішень під час узагальнення результатів внутрішнього аудиту.

Вибір конкретних методів контролю залежить від форм проведення аудиту та від мети, що ставиться на початковому етапі. Найважливіше місце належить аналітичним методам, що застосовуються в процесі аудиту фінансової звітності, для отримання об'єктивних даних про фінансовий стан і результати діяльності. Основні фінансові показники для оцінювання діяльності «ППФКС» вибираються з урахуванням мети і завдань аудиту та об'єднують у три групи:

- а) економічні (фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, допустимого ризику, якості кредитного портфеля, економічної ефективності);
- б) соціально-економічні (частка позичок, виданих членам кредитної спілки, в загальній структурі активів, частка неповернутих позичок, частка ринку, рівень кооперування населення);
- в) соціальні (скорочення безробіття в регіоні, рівень життя сільського населення регіону, частка задоволених членів кооперативу).

Надійна система внутрішнього аудиту за діяльністю «ППФКС» спроможна ефективно протидіяти потенційному шахрайству та забезпечити позитивні результати діяльності. Особливості проведення зовнішнього аудиту фінансової звітності «ППФКС» узагальнені рішенням Аудиторської палати України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» [47].

Для ефективної роботи аудитора важливо мати певне знання про інформаційне забезпечення аудиторського контролю і розуміти процес

формування інформації про діяльність кредитної спілки. Основні характеристики аудиту «ППФКС» наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Характеристика аудиту «ППФКС»

Складові аудиту	Зміст
Мета	перевірка фінансової звітності, бухгалтерського балансу, аналіз законності господарських операцій, визначення наскільки відповідає ведення бухгалтерського обліку встановленим стандартам і процедурам, також підвищення ступеня довіри визначених користувачів до фінансової звітності
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> - контроль здійснення господарських процесів; - оцінка надійності систем внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку; - перевірка первинних документів та облікових регістрів; - аудит і надання аудиторського звіту щодо підтвердження річної фінансової звітності емітента; - розробка рекомендацій для прийняття рішень по результатам аудиту; - виявлення та запобігання (профілактика) порушень (перекручень) у господарсько-фінансовій діяльності спілки; - незалежна експертиза фінансової звітності; - формування висновків про достовірність фінансової звітності
Предмет	відомості, що підлягають збору, оцінці та вивченню з метою розкриття змісту та пізнання фактів, що стосуються функціонування систем господарського механізму та положення економічних об'єктів господарюючого суб'єкта на стадіях відтворення
Принципи	<ul style="list-style-type: none"> - чесність; - об'єктивність; - конфіденційність; - професійна компетентність
Способи	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка та аналіз поточної ситуації; - планування дій; - реалізація дій; - контроль за виконанням дій
Напрями	<ul style="list-style-type: none"> - консультації з питань обліку, оподаткування діяльності; - види перевірок організації; - аналіз показників діяльності організації; - особливості ведення обліку і складання звітності
Джерела інформації	бухгалтерська звітність, облік, первинні документи та інша інформація щодо фінансово-господарської діяльності кредитної спілки

Сформовано автором на основі [62]

Аудитор в процесі проведення перевірки фінансової звітності отримує розуміння діяльності кредитної спілки та операцій, здійснюваних нею, достатнє для надання йому можливості ідентифікувати і розуміти події, операції та твердження управлінського персоналу, які, за судженням аудитора, можуть

мати значний вплив на фінансову звітність спілки. Розробляючи загальну стратегію аудиту фінансової звітності кредитної спілки, аудитор приділяє особливу увагу наступним складовим (рис. 2.9):

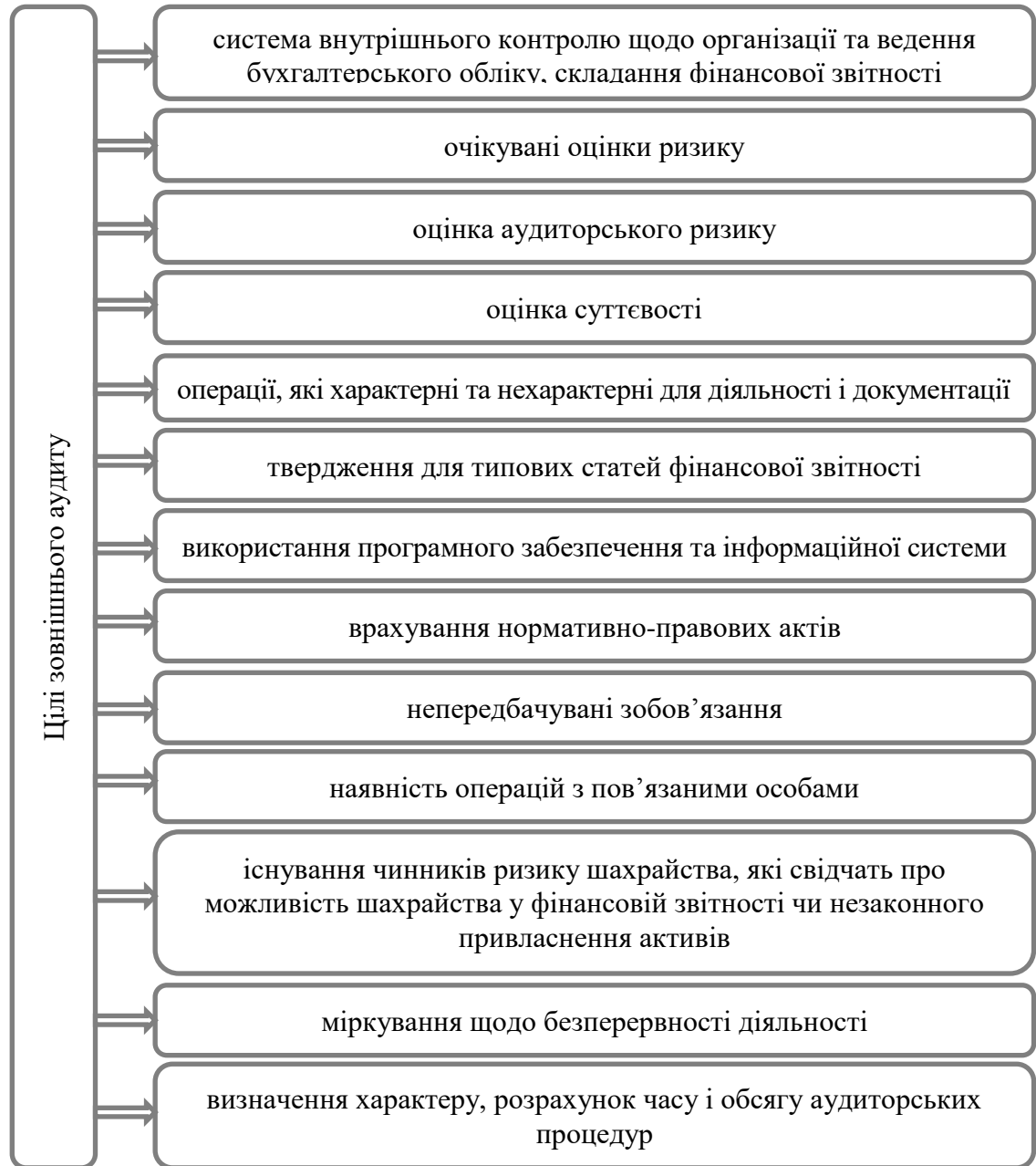

Рис. 2.9. Об'єкти оцінки зовнішнього аудиту «ППФКС»

Побудовано автором

Аудитор отримує аудиторські докази для формулювання обґрунтованих висновків, на підставі яких складає аудиторський звіт, за допомогою відповідних процедур:

1) процедури оцінки ризиків, у тому числі тестів впровадження процедур контролю;

2) подальші процедури аудиту, які складаються з тестів ефективності процедур внутрішнього контролю, якщо це вимагається МСА або за рішенням аудитора;

3) процедур по суті, включаючи детальні тести та аналітичні процедури по суті.

В процесі підбору аудитором відповідних процедур він звертає увагу на конкретні аудиторські докази у фінансовій звітності:

- щодо кредитного портфеля: існування (аудитор розглядає необхідність зовнішнього підтвердження існування кредитів); оцінка вартості (аудитор розглядає прийнятність резерву на покриття втрат від неповернених позик); оцінка кредитоспроможності позичальника та класифікація кредитів за ступенем ризику; права (аудитор розглядає чи відповідно документально забезпечені права власності на кредити або контроль кредитної спілки над ними); подання і розкриття інформації (аудитор розглядає чи розкрита інформація відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності або нормативних вимог);

- щодо інших фінансових інвестицій: існування (аудитор розглядає підтвердження залишків третіми сторонами); оцінка вартості (аудитор розглядає чи потрібно оцінити ймовірність повернення фінансових інвестицій, з огляду на кредитоспроможність суб'єкта інвестування); подання і розкриття інформації (аудитор розглядає чи розкрита інформація відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності або нормативних вимог);

- щодо депозитного портфеля: повнота (аудитор оцінює систему внутрішнього контролю за депозитними рахунками, розглядає виконання процедур підтвердження і аналітичних процедур щодо середніх залишків та витрат на проценти для того, щоб оцінити обґрунтованість відображених в обліку залишків на депозитних рахунках); подання і розкриття інформації

(аудитор визначає, чи класифіковані зобов'язання за депозитами згідно з нормативними актами і відповідними обліковими принципами);

- щодо капіталу та резервів: Нацкомфінпослуг приділяє пильну увагу капіталу і резервам кредитної спілки. За таких обставин існує більший тиск на управлінський персонал щодо участі в оманливій фінансовій звітності через неправильну класифікацію активів і зобов'язань чи визначення їх як менш ризикованих, ніж вони є фактично. Аудитор розглядає чи достатні капітал і резерви для регуляторних цілей (тобто чи відповідають вони вимогам достатності капіталу), чи є належним розкриття інформації та чи відповідає воно вимогам застосовної концептуальної основи фінансової звітності;

- щодо процентного доходу та витрат на проценти: оцінка (процентні доходи та витрати на проценти зазвичай є двома основними статтями у звіті кредитної спілки про фінансові результати. Аудитор розглядає: існування задовільних процедур відповідного обліку нарахованих доходів і витрат на кінець року; оцінку адекватності відповідної системи внутрішнього контролю; використання аналітичних процедур в оцінюванні обґрунтованості наведених у звітах сум); настання (аудитор розглядає, чи були процентні доходи і витрати нараховані відповідно до належним чином документально оформлених кредитів та депозитів та чи нараховані доходи і витрати за відповідні періоди);

- щодо операцій з пов'язаними сторонами: подання і розкриття інформації (аудитор визначає чи належно розкрита інформація про операції з пов'язаними сторонами та чи дотримано нормативні вимоги щодо кредитування пов'язаних осіб);

- щодо приміток до фінансової звітності: подання і розкриття інформації (аудитор визначає чи складені примітки до фінансової звітності кредитної спілки відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності).

Документальне оформлення аудиту вважається однією з найважливіших умов його кваліфікованого проведення. Робочі документи аудитора з детальним плануванням перевірки, документуванням ходу її проведення, аналізу системи внутрішнього контролю й обліку, висновків стосовно окремого розділу обліку є

основою для складання аудиторського звіту і висновку. Робоча документація дає змогу аналізувати дії аудиторів, а отже, організувати як внутрішній, так і зовнішній контроль якості їхньої роботи.

На сайті «ППФКС» оприлюднені звіти щодо аудиту фінансової звітності за 2016-2022 рр. У 2022 році аудит проводило Товариство з обмеженою відповідальністю «Аудиторсько-консалтингова компанія «НІЛ» на основі звіту про фінансовий стан (балансу) на 31 грудня 2022 р., звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал за рік, що закінчився зазначеною датою і приміток до фінансової звітності, включаючи виклад значущих облікових політик, складену за Міжнародними стандартами фінансової звітності (додаток Д). Аудит проводився відповідно до Міжнародних стандартів аудиту [30] і встановив існування суттєвої невизначеності, що стосується безперервності діяльності кредитної спілки, викликана військовою агресією та вторгненням російської федерації з 24.02.2022 року на територію України. Ефект впливу цієї події на економіку України в цілому та на безперервність діяльності кредитної спілки, не можливо достовірно оцінити. Виявлено, що запроваджена форма бухгалтерського обліку фінансової установи адекватна особливостям та масштабам її діяльності, організаційної структури. Організація бухгалтерського обліку відповідає вимогам законодавства України про бухгалтерський облік та фінансову звітність. Прийнята облікова політика відповідає вимогам законодавства України про бухгалтерський облік та фінансову звітність та положенням (стандартам) бухгалтерського обліку України. Заходи внутрішнього контролю, що запроваджені Правлінням адекватні. Діяльність «ППФКС» відповідає законодавчим вимогам загалом. Дані, що використані керівництвом кредитної спілки для розрахунку фінансових нормативів діяльності кредитної спілки відповідають даним бухгалтерського обліку. Резерв покриття втрат від неповернених позичок сформований адекватно кредитним ризикам. В ході аудитів не знайдено доказів, які б вказували на наявність прострочених зобов'язань по розрахунках з членами кредитної спілки.

Кредитна політика спілки, що проводиться керівництвом кредитної спілки – обережна. Річні звітні дані «ППФКС», складені на основі даних бухгалтерського обліку відповідно до «Правил складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України» [52]. Відсутні докази неадекватності розкриття керівництвом кредитної спілки в звітних даних та в фінансовій звітності інформації щодо стану кредитного портфелю та зобов'язань кредитної спілки.

Отже, аудит передбачає виконання аудиторських процедур задля отримання аудиторських доказів стосовно сум та розкриттів у фінансовій звітності та звітних даних, що подаються в Держфінпослуг. Відбір процедур залежить від судження аудитора. До таких процедур входить і оцінка ризиків суттєвих викривлень фінансової звітності та звітних даних внаслідок шахрайства або помилок. Виконуючи оцінку цих ризиків, аудитор розглядає заходи внутрішнього контролю, що стосуються підготовки та достовірного представлення фінансової звітності та звітних даних, з метою розробки аудиторських процедур, які відповідають обставинам, а не з метою висловлення думки щодо ефективності внутрішнього контролю. Аудит включає також оцінку відповідності обраної облікової політики, прийнятність облікових оцінок, зроблених управлінським персоналом та загального представлення фінансової звітності та звітних даних. Загалом аудит фінансової звітності небанківських фінансових установ в першу чергу передбачає оцінку облікової та іншої економічної інформації шляхом вивчення реально існуючих зв'язків та взаємозв'язків між показниками.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СУБ'ЄКТА – УЧАСНИКА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

3.1. Перспективи розвитку суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг

Ринок небанківських послуг є важливим компонентом економіки будь-якої країни, в тому числі й України. Він не лише забезпечує фінансову стабільність і захист від ризиків для громадян та підприємств, а й виступає джерелом інновацій та стимулом економічного росту. Однією з основних переваг розвиненого ринку небанківських послуг є його здатність надавати підприємствам та інфраструктурі додаткові фінансові ресурси. Інвестиційні фонди, страхові компанії, кредитні спілки та пенсійні фонди мобілізують кошти від своїх клієнтів і спрямовують їх на розвиток економіки країни, що сприяє збільшенню виробництва, розширенню зайнятості та підвищенню рівня життя населення. Крім того, високорозвинений ринок небанківських послуг допомагає залучати іноземні інвестиції, збільшувати експорт та покращувати конкурентоспроможність економіки. Іноземні інвестори, зокрема, вимагають наявності розвиненої небанківської сфери для забезпечення захисту своїх інвестицій і мінімізації ризиків. Розвиток цього сектору сприяє диверсифікації фінансової системи та ефективнішому розподілу ресурсів, що знижує ризик системних збоїв у разі проблем у будь-якому з секторів фінансової системи. Тому держава повинна приділяти стільки ж уваги розвитку ринку небанківських послуг, як і банківському сектору.

Основні проблеми з якими стикаються суб'єкти – учасники ринку небанківських послуг представлені на рисунку 3.1.

З рисунку видно, що однією із проблем даного ринку є високий рівень конкуренції, що може призвести до зниження доходів та прибутковості

компаній.

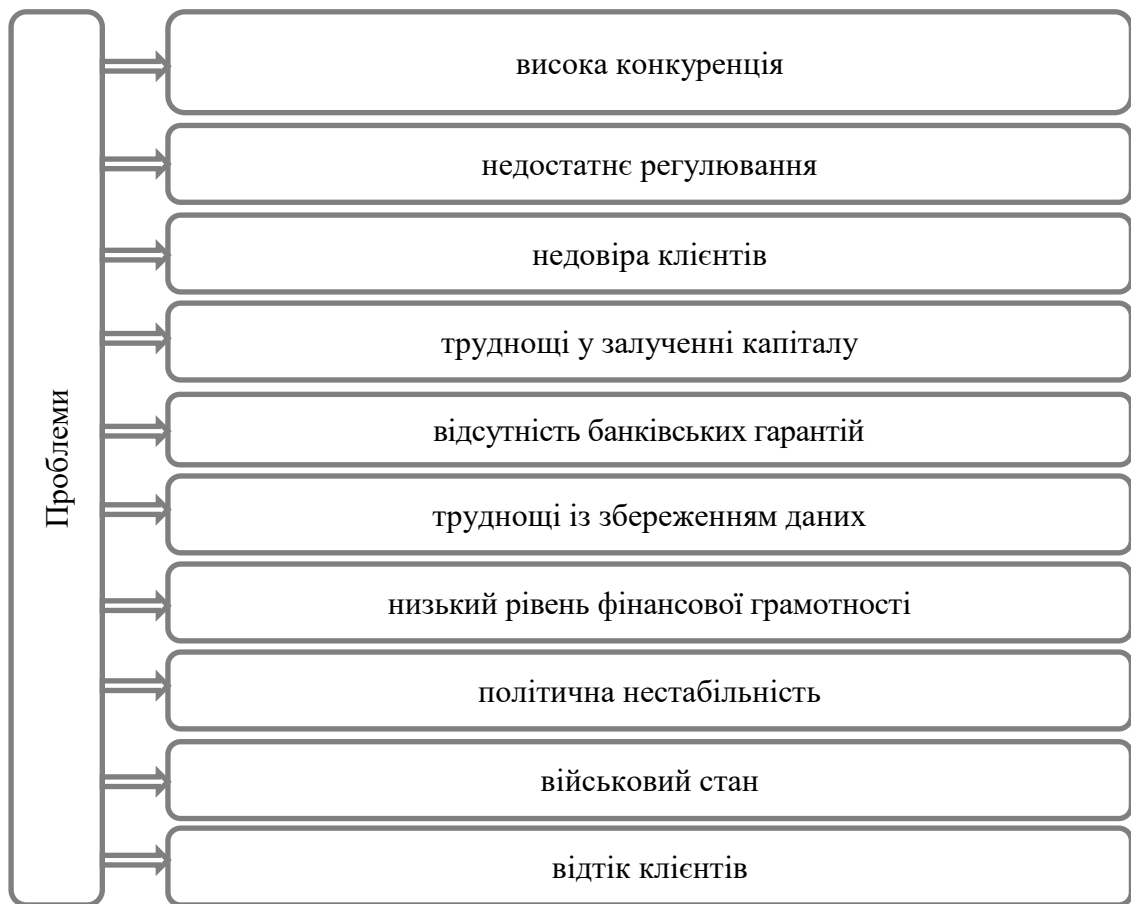

Рис. 3.1. Основні проблеми ринку небанківських послуг

Побудовано автором

Незважаючи на значні зміни у регулюванні ринку останніми роками, існує потреба в подальшому вдосконаленні цієї сфери. Адже низький рівень регуляторної структури на ринку фінансових послуг може призводити до порушень законодавства та застосування недобросовісних методів з боку небанківських компаній для залучення клієнтів. Хоча держава працює над підвищенням прозорості на ринку фінансових послуг, значна частина українців все ще не довіряє небанківським установам. Це може бути результатом відсутності досвіду співпраці з такими компаніями або негативних вражень від попередніх взаємодій. Небанківський сектор в Україні стикається з труднощами в залученні капіталу, що може обмежити рівень інвестицій та ускладнити розвиток. Ринок небанківських фінансових послуг має високий рівень ризику

через те, що компанії працюють з великими фінансовими ресурсами, але не можуть запропонувати банківські гарантії. Проблемою, що сприяє зростанню недовіри клієнтів до небанківських установ, є труднощі в збереженні даних, що можуть призвести до витоку конфіденційної інформації та порушення прав споживачів. Низький рівень фінансової грамотності серед населення України ускладнює розвиток небанківського сектору. Багато людей не розуміють ризиків і можливостей, пов'язаних із фінансовими послугами таких установ, що знижує підтримку їхнього розвитку. Політична нестабільність в Україні ускладнює діяльність небанківських установ, оскільки для них важливим стає не лише підвищення ефективності та отримання прибутку, але й збереження своїх позицій на ринку в умовах невизначеності. Всі ці проблеми посилюються запровадженням військового стану в Україні, який змінює його динаміку та створює нові виклики для фінансових установ. В умовах війни спостерігається загальне зниження економічної активності, що призводить до зменшення попиту на фінансові послуги. Це особливо стосується інвестиційних послуг, оскільки підприємства та фізичні особи обережно ставляться до розширення бізнесу або споживчих витрат. Також створюється невизначеність, що знижує інтерес інвесторів до ринку, може призвести до скорочення обсягів інвестицій у небанківські фінансові установи. Військовий стан значно підвищує ризики для небанківських установ, оскільки більша частина економічної діяльності може бути припинена або обмежена. Фінансові установи можуть зіткнутися з труднощами у виконанні зобов'язань перед клієнтами та залученні нових фінансових ресурсів, що породить проблеми ліквідності через зниження надходжень від клієнтів, погіршення платіжної дисципліни та затримки у проведенні фінансових операцій. Це ускладнює здатність таких установ виконувати свої зобов'язання. Особливо зростає загроза кібератак, що може ускладнити роботу небанківських установ, адже їхні інформаційні системи стають мішенню для хакерських атак. Це може призвести до витоку даних, втрати коштів клієнтів та додаткових витрат на відновлення систем. Військовий стан може вимагати внесення змін до нормативно-правової бази для адаптації

ринку небанківських послуг до нових реалій. Це може включати нові вимоги до ліквідності, регулювання діяльності фінансових установ та захисту прав споживачів. У той же час, військовий стан може призвести до збільшення попиту на деякі специфічні фінансові послуги, такі як кредити на відновлення та підтримку бізнесу, страхування від воєнних ризиків, а також послуги з перерахунку грошей для переміщених осіб чи біженців.

В загальному, військовий стан в Україні значно ускладнює роботу небанківських установ, змушуючи їх адаптуватися до нових умов, посилюючи ризики та знижуючи довіру з боку клієнтів. Однак у короткостроковій перспективі цей вплив також може призвести до потреби в нових фінансових інструментах для підтримки стабільності економіки та відновлення після війни.

Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб розробили нову Стратегію розвитку фінансового сектору України [63], сфокусовану на спротив російській агресії та відновленні країни. Стратегія замінила довоєнну Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року та базується на поточному контексті, зважає на підвищені ризики та невизначеність, ураховує чинники впливу вторгнення росії на умови функціонування фінансової системи. Стратегія встановлює спільні пріоритети для регуляторів фінансової системи, які дозволять скоординувати дії для забезпечення фінансової стійкості країни, розширення фінансової інклюзії, доступності та безбар'єрності фінансових послуг. Реалізація Стратегії закладе основи для стійкого та динамічного розвитку фінансового сектору України, його конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції та інтеграції у світовий фінансовий простір, створить умови для зміцнення потенціалу України на її шляху до перемоги, сприятиме запуску перетворень задля відбудови та зростання національної економіки як під час, так і після повномасштабної війни [60].

Схематично зміст Стратегії розвитку фінансового сектору представлено на рисунку 3.2.

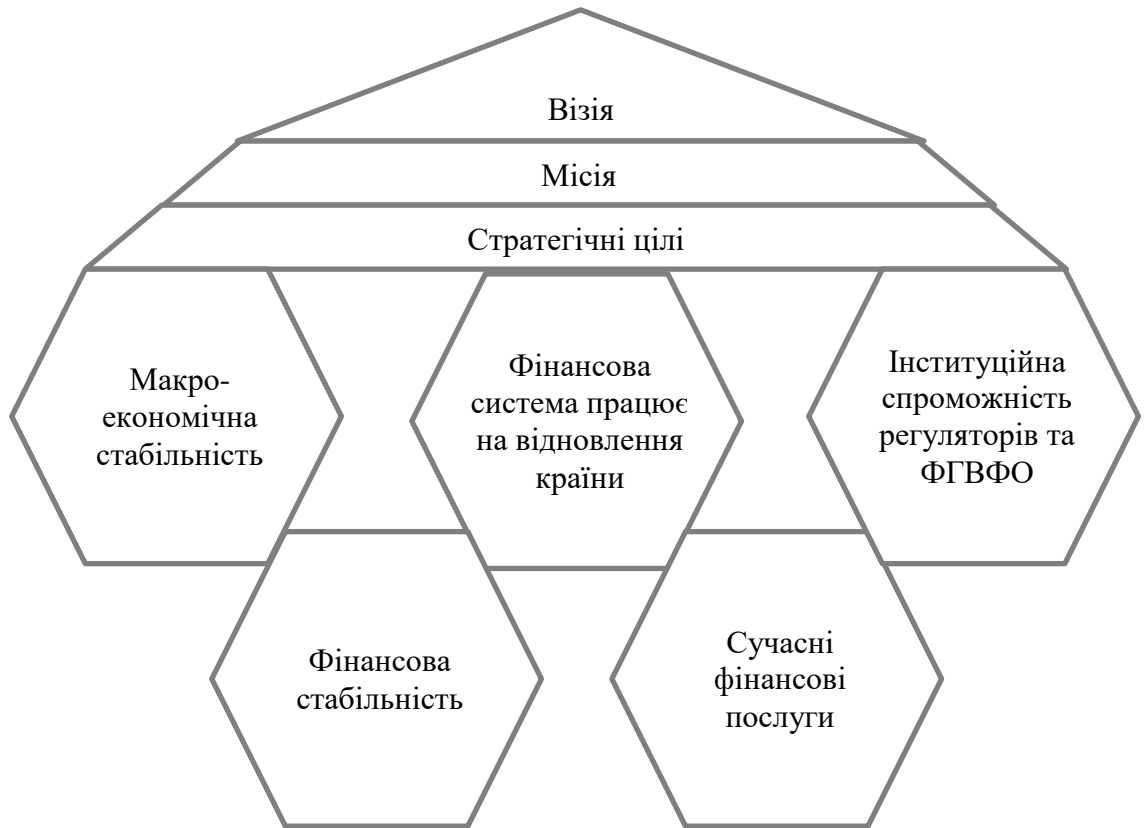

Рис. 3.2. Зміст Стратегії розвитку фінансового сектору

Побудовано автором на основі [60]

Перша стратегічна ціль – макроекономічна стабільність передбачає наступні кроки: стійка гривня, стійкі публічні фінанси, посилення довгострокової стійкості пенсійної системи. Друга стратегічна ціль – фінансова стабільність передбачає: узгодження регуляторних підходів; збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток фінансових установ; збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток ринків капіталу; стійкі та спроможні ринки капіталу; розвиток фінансових установ державної форми власності; створення комплексної системи оздоровлення та виведення з ринку неспроможних установ; посилення стійкості та ефективності систем гарантування вкладів та інвестицій. Третя стратегічна ціль – фінансова система працює на відновлення країни спрямована на: підтримку та розвиток економіки; розвиток сталого фінансування; розвинуену інфраструктуру ринків капіталу; упровадження нових видів та вдосконалення наявних фінансових

інструментів; відповідальний та інклюзивний фінансовий ринок; відновлення фінансового сектору. Четверта стратегічна ціль – фінансові послуги, що передбачають: розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг; автоматизацію і безпаперові технології надання фінансових послуг; регулювання віртуальних активів; цифрову оборону фінансового сектору; відновлення фінансової інфраструктури. П'ята стратегічна ціль – інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб) ґрунтується на: забезпеченні безперервності роботи регуляторів та ФГВФО; міжнародному співробітництві; підвищенні операційної ефективності регуляторів та ФГВФО; цілісній, комплексній ІТ-інфраструктурі для державних відомств; підвищення інституційної спроможності та фінансової незалежності регуляторів і ФГВФО [60].

Стратегія розроблялась в умовах невизначеності, які пов'язані з російською агресією, тому її основний принцип – гнучкість. Стратегія розроблена як безстроковий документ, вона діє до завершення виконання запланованих заходів та переглядатиметься в разі виникнення значних змін зовнішніх чинників. Крім безпосередніх заходів, що передбачатимуться в Стратегії (прямі заходи), вона також може містити посилання на заходи, визначені іншими документами стратегічного характеру (відсильні заходи). У Стратегії враховуються виклики, що постають у двох векторах: спротив російській агресії та відновлення країни. З огляду на це визначені заходи умовно поділені на такі фокуси:

Фокус 1: «фокус супротиву» – короткострокові заходи, спрямовані на забезпечення стабільності та недопущення погіршення ситуації у фінансовому секторі та економіці загалом.

Фокус 2: «фокус відновлення» – середньострокові заходи для початку перетворень, що стануть підставою майбутньої відбудови та зростання економіки, наприклад, зниження бюрократичних бар'єрів, підвищення прозорості та конкурентності середовища, залучення інвестицій тощо.

Фокус 1 та Фокус 2 – середньострокові комплексні заходи, спрямовані на

забезпечення стабільності та подальшого відновлення і розвитку, частина ключових результатів за якими впроваджуватиметься в короткостроковій перспективі. Органом моніторингу та контролю реалізації Стратегії є робоча група (Комітет) з фінансового розвитку при Раді з фінансової стабільності, у якому братимуть участь заступники керівників регуляторів фінансового сектору та ФГВФО [63].

Оскільки ринок небанківських фінансових послуг є ваговою складовою фінансової системи країни, то при реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору необхідно враховувати його особливості, у порівнянні з ринком банківських послуг, а саме:

1. Небанківський фінансовий сектор, завдяки різноманіттю фінансових послуг, характеризується більшим проникненням та ширшим колом клієнтів, включаючи віддалені регіони, що вимагає застосування нових підходів і технологій.

2. Значна частина фінансових інновацій передається від банківського сектору до небанківського, оскільки обидва використовують схожі фінансові інструменти.

3. Деякі фінансові послуги доступні лише через небанківські установи, що потребує забезпечення широкого охоплення ринку, зокрема в віддалених регіонах.

4. Небанківським фінансовим установам притаманний коротший життєвий цикл інновацій, що частково зумовлено їхнім походженням з банківського сектору та великою кількістю установ-послідовників, які швидко впроваджують нововведення.

5. Впровадження та використання фінансових інновацій у небанківському секторі потребує значних капітальних витрат, оскільки є наукоємним та капіталомістким процесом.

6. Для небанківських фінансових установ характерна висока швидкість поширення інновацій від фінансових лідерів до установ-послідовників.

7. Більшість небанківських фінансових установ має вищий відсоток

власного капіталу порівняно з банками.

8. Ризики впровадження та використання фінансових інновацій у небанківському секторі є вищими через недостатнє законодавче та нормативне регулювання.

9. Діяльність небанківських фінансових установ має велике соціальне значення, особливо у сферах недержавного пенсійного забезпечення та страхування життя.

Запровадження фінансових інновацій сприяє досягненню певного соціально-економічного результату як для небанківських фінансових установ, так і для їхніх клієнтів, що проявляється різними аспектами (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Соціально-економічний ефект від фінансових інновацій для
небанківських фінансових установ**

Аспект	Соціально-економічний ефект
Функціональний	забезпечення якісного виконання основних завдань
	оптимізація управлінської продуктивності
	збільшення конкурентоспроможності на ринкових умовах
Структурний	підвищення рівня якості надання фінансових послуг
	розширення асортименту послуг
	надання сервісів у більш зручній для споживачів формі
	збільшення кількості клієнтів та диверсифікація ресурсної бази
Економічний	збільшення обсягів продажу фінансових послуг
	одержання додаткового прибутку або іншого корисного ефекту
Інформаційно-технологічний	використання нових технічних засобів і технологій, включаючи штучний інтелект
	визначення осіб, які користуються послугами та оцінка їх здатності до розрахунків
Організаційно-управлінський аспект	удосконалення організаційно-управлінської структури
	удосконалення та оптимізація методів і процесів управління
Соціальний аспект	підвищення рівня інклюзивності фінансових послуг
	покращення добробуту громадян

Сформовано автором

Перспективи розвитку суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг в Україні є досить обнадійливими, з огляду на низку факторів, які визначають розвиток цього сегменту фінансового ринку. Основні напрямки та перспективи:

1. Цифровізація та інноваційні технології. Однією з головних тенденцій є впровадження цифрових технологій. Більшість небанківських фінансових установ активно інвестують у цифровізацію своїх послуг, що дозволяє не лише підвищити ефективність і зручність для клієнтів, а й розширити доступ до фінансових послуг у віддалених регіонах. Це включає розвиток онлайн-платформ, мобільних додатків та автоматизацію процесів обслуговування клієнтів.

2. Розширення спектру послуг. Небанківські установи прагнуть диверсифікувати свої пропозиції, розширюючи асортимент фінансових продуктів, таких як кредити, страхування, пенсійне забезпечення, інвестиційні послуги тощо. Це дозволяє задовольнити більш різноманітні потреби споживачів і підвищити конкурентоспроможність.

3. Зростання конкуренції та розвиток нових гравців. З розвитком ринку небанківських фінансових послуг з'являються нові учасники, зокрема, фінтех-компанії, які привносять нові ідеї та інноваційні підходи до надання послуг. Це збільшує конкуренцію, що, в свою чергу, сприяє підвищенню якості обслуговування та зниженню вартості послуг для кінцевих споживачів.

4. Залучення іноземних інвестицій. Залучення іноземних інвесторів є важливою складовою для розвитку небанківських фінансових установ, оскільки це забезпечує не тільки фінансові ресурси, а й доступ до нових технологій, знань і кращих практик. Це також сприяє підвищенню рівня довіри до небанківських установ серед українських споживачів.

5. Покращення регулювання та стандартів. Оскільки ринок небанківських фінансових послуг в Україні ще недостатньо регульований, подальша розробка та вдосконалення нормативно-правової бази сприятиме зростанню стабільності та довіри до ринку. Належне регулювання допоможе зменшити ризики шахрайства та нечесної конкуренції, а також покращити захист прав споживачів.

6. Фокус на фінансову інклюзію. Успішний розвиток небанківських фінансових установ багато в чому залежить від того, наскільки добре їм

вдасться забезпечити доступ до фінансових послуг для різних верств населення, особливо для тих, хто не має доступу до традиційних банківських послуг. Це може включати малий бізнес, населення в сільських та віддалених регіонах, а також соціально незахищені категорії громадян.

7. Підвищення фінансової грамотності. Оскільки одним з бар'єрів для розвитку ринку є низький рівень фінансової грамотності серед населення, небанківські установи повинні активно працювати над підвищенням обізнаності клієнтів щодо фінансових продуктів, їх можливостей і ризиків. Це не лише сприятиме розвитку ринку, а й підвищить довіру споживачів до небанківських установ.

8. Підтримка сталого розвитку та ESG-трендів: В умовах глобалізації та змін клімату, багато фінансових установ, у тому числі небанківські, починають активно впроваджувати принципи сталого розвитку, інвестуючи в екологічно чисті проекти та враховуючи фактори ESG (екологічні, соціальні та управлінські критерії) при розробці нових продуктів.

У загальному, перспективи розвитку суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг в Україні позитивні, проте для реалізації цього потенціалу необхідно зосередитись на подальшому вдосконаленні регулювання, розвитку цифрових технологій та забезпеченні фінансової доступності для всіх верств населення.

Отже, суб'єкти – учасники ринку небанківських фінансових послуг повинні орієнтувати свій потенціал на визначення пріоритетних цифрових ініціатив та забезпечення їх відповідності корпоративній стратегії розвитку. Крім того, важливо включати цифрові ініціативи в основні показники ефективності та проводити оцінку зміни вартості бізнесу до та після впровадження фінансових інновацій. Оцінка ефективності фінансових інновацій повинна ґрунтуватися на детальному аналізі результатів, спрямованому на вивчення їхнього впливу на конкурентоспроможність, фінансову стійкість, прибутковість та репутацію небанківської установи. Що стосується оцінки ефективності фінансових інновацій для споживачів, важливо

аналізувати, як отримані результати відповідають їхнім запитам і потребам, зокрема, з точки зору вартості та якості інновації. Злагоджене планування та організація впровадження фінансових інновацій сприятимуть підвищенню інноваційності та поліпшенню основних показників діяльності суб'єктів – учасників небанківського фінансового сектору в Україні.

3.2. Удосконалення організації обліку та аудиту «ППФКС»

Найважливішими об'єктами бухгалтерського обліку «ППФКС» з погляду особливостей її діяльності та структури балансу є власний капітал, залучені від членів внески і вклади, видані позики та резерви. Водночас для переважної більшості інших об'єктів бухгалтерського обліку не встановлено вагомих проблем, що впливають з особливостей функціонування спілки. Практика формування і оприлюднення фінансової звітності за міжнародними стандартами засвідчила, що певні елементи власного капіталу в балансах подані як фінансові зобов'язання. Зокрема це стосується пайових і добровільних цільових внесків членів кредитної спілки, які формують її пайовий і додатковий капітал відповідно. Підставою для такого подання в балансі цих внесків є їх невідповідність вимогам Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання» [31]. Зокрема, згідно з цим стандартом, інструмент капіталу – це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань. Пайові та добровільні цільові внески, які є зворотними (тобто, за вимогою членів мають бути сплачені їм кредитною спілкою), не дають членам спілки права на залишкову частку в її активах, оскільки певні компоненти власного капіталу, а саме резервний капітал та частина додаткового капіталу (що сформована за рахунок інших ніж зворотні внески джерел) у разі ліквідації кредитної спілки після розрахунків із членами та іншими кредиторами підлягають перерахуванню до державного бюджету, а інші активи – передачі іншим неприбутковим організаціям чи зарахуванню до державного бюджету.

МСБО 32 передбачає можливість визнання певних інструментів, які відповідають визначенню фінансового зобов'язання, як виняток інструментів власного капіталу, але з обов'язковою відповідністю цих інструментів таким ознакам:

а) надається утримувачу право на отримання пропорційної частки чистих активів суб'єкта господарювання у випадку ліквідації останнього;

б) інструмент належить до класу інструментів, які субординовані до всіх інших класів інструментів;

в) всі фінансові інструменти, які належать до класу інструментів, субординовані до всіх інших класів інструментів, мають однакові ознаки;

г) окрім контрактного зобов'язання емітента здійснити зворотне придбання або погашення цього інструменту за грошові кошти або в обмін на інший фінансовий актив, цей інструмент не має жодних інших контрактних зобов'язань із надання грошових коштів або інших фінансових активів іншому суб'єктові господарювання чи зобов'язань обмінятися фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями з іншим суб'єктом господарювання на умовах, які є потенційно несприятливими для цього суб'єкта господарювання, і не контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання;

г) загальний обсяг грошових потоків, який належить до цього інструменту упродовж терміну чинності, переважно базується на прибутках або збитках, зміні у визнаних чистих активах або на зміні справедливої вартості визнаних і невизнаних чистих активів суб'єкта господарювання упродовж терміну чинності інструменту (без врахування будь-яких впливів цього інструменту) [31].

Отже, відповідно до чинної системи стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності внески членів «ППФКС» у пайовий і додатковий капітал необхідно класифікувати як фінансові зобов'язання. Однак така регламентація стандартів по відношенню до спілки є доволі дискусійною. Дана проблема обумовлена не лише необхідністю застосування стандартів обліку

комерційних підприємств до неприбуткових організацій, але й загальною проблематикою недосконалості систем стандартизації обліково-звітної інформації. Регулятивні організації пропонують враховувати елементи власного капіталу з використанням регламентів до фінансових інструментів. І якщо для комерційних підприємств такий підхід ще може бути застосовним (що логічно пояснюється загальним призначенням й ідеології стандартів саме для такого типу підприємств), то для неприбуткових, соціальних організацій він викликає чимало суперечностей.

Важливим об'єктом бухгалтерського обліку «ППФКС» є резерви. Визначають такі види резервів:

- резервний капітал – елемент власного капіталу спілки, який призначений для відшкодування можливих збитків, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, а також для забезпечення платоспроможності спілки та захисту заощаджень членів. Резервний капітал формують за рахунок вступних внесків членів та частини нерозподіленого доходу до моменту досягнення ним обсягу не менше п'ятнадцяти відсотків від суми активів, зважених на ризик спілки;

- резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок – резерв, який спілка формує за рахунок частини доходів з метою покриття втрат від неповернення кредитів, включаючи протерміновану заборгованість за нарахованими процентами;

- резерв сумнівних боргів – резерв, який спілка формує для відшкодування можливих втрат за іншими активними операціями (крім кредитних операцій), за якими виникає інша дебіторська заборгованість, враховуючи нараховані за всіма цими операціями проценти.

Для обліку вказаних резервів, передбачено рахунки 38 «Резерв сумнівних боргів» та 43 «Резервний капітал» з відповідними субрахунками. Аналіз змісту резервів та рахунків для їх обліку показав низку проблемних питань:

- 1) у плані рахунків резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок поданий як субрахунок (тобто, як компонент) резерву сумнівних

боргів, водночас фінансовими нормативами діяльності кредитних спілок вони визнаються як два окремі резерви. Зважаючи на визначення цих двох видів резервів вони є дійсно різними, оскільки стосуються різних заборгованостей, кредитної та іншої. Отже, один резерв не може бути компонентом іншого, ієрархічного підпорядкування їхніх рахунків теж бути не може. Зважаючи на таку аргументацію, резерв сумнівних боргів (за іншими активними операціями, крім кредитних операцій) доцільно обліковувати на окремому субрахунку, наприклад 382, а рахунок 38 перейменувати на «Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок та сумнівних боргів за іншими активними операціями (крім кредитних операцій)»;

2) до рахунку 43 «Резервний капітал» передбачено відкриття трьох субрахунків: 431 «Резервний капітал, сформований за рахунок вступних внесків членів кредитної спілки», 432 «Резервний капітал, сформований за рахунок доходу кредитної спілки», 433 «Резервний капітал, сформований за рахунок інших джерел». Однак така структура рахунку 43 не відповідає, по-перше, Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [38], відповідно до якої аналітичний облік резервного капіталу ведуть за його видами та напрямками використання, а не джерелами формування, а, по-друге, методиці бухгалтерського обліку об'єктів на фондовому рахунку. За необхідності використання резервного капіталу одразу ж виникне запитання, з якого субрахунку його списувати;

3) типові проведення з формування резервного капіталу містять два контрирування – створення резервного капіталу за рахунок частини доходу кредитної спілки поточного року (Дебет 443 Кредит 432) та за рахунок нерозподіленого доходу минулого року (Дебет 441 Кредит 432). Проте наявність нерозподіленого доходу минулих років суперечить неприбутковому статусу. Зазначені види резервів фактично є резервами капіталу, які захищають капітал від редукації. Такі резерви не передбачають створення запасу фінансових чи інших активів, а є суто обліковими об'єктами, які підтримують

фінансову стійкість.

З урахуванням того, що «ППФКС» належить до фінансових організацій, найбільшої актуальності для неї набуває забезпечення достатнього рівня платоспроможності, для чого найдоцільніше формувати грошові резерви. Якщо резерви капіталу створюють для управління ризиками за активними операціями (неповернення позичальниками виданих їм кредитів, виникнення безнадійних боргів інших дебіторів тощо), то грошові резерви – для страхування ризиків за пасивними операціями (забезпечення ліквідності заборгованості за залученими депозитами та зворотними внесками членів кредитних спілок до їх пайового та додаткового капіталу тощо).

Фінансова звітність є основним джерелом інформації, яке містить офіційні верифіковані дані фінансового характеру для зовнішніх стейкхолдерів спілки. Основними користувачами фінансової звітності «ППФКС» є:

- внутрішні стейкхолдери: члени Спостережної ради, Правління і Ревізійної комісії, бухгалтери й економісти, працівники служби внутрішнього аудиту (внутрішні аудитори) та інші працівники спілки;

- зовнішні стейкхолдери: члени кредитних спілок, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державна фіскальна служба України, Державна служба статистики України, інші органи державної влади, контролю і регулювання, органи місцевого самоврядування, аудиторські фірми (незалежні аудитори), об'єднані кредитні спілки, асоціації кредитних спілок, фінансові експерти й аналітики, широка громадськість.

Фінансова звітність «ППФКС» повинна прозоро, повністю і з достатнім рівнем деталізації розкривати усі аспекти фінансово-майнового стану і результатів діяльності, особливо у контексті репрезентації фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності. Також вона має бути надійним інструментом вирішення агентської проблеми, мінімізації асиметричності інформації між Правлінням, Спостережною радою кредитних спілок з одного боку та їхніми членами з іншого. Тому звітність має максимально розкривати усі суттєві

аспекти фінансової діяльності спілки, при цьому необхідно врахувати, що більшість зовнішніх користувачів фінансової звітності (члени), не мають належного рівня підготовки для розуміння бухгалтерсько-фінансової інформації.

З огляду на це, існує необхідність створення і забезпечення інформаційної бази для розрахунку фінансових нормативів діяльності, а також розкриття у статтях фінансової звітності даних:

- залишку довготермінової дебіторської заборгованості за виданими позиками членам кредитної спілки;
- залишку поточної дебіторської заборгованості за виданими позиками членам кредитної спілки, в тому числі протермінованої;
- залишку довготермінової кредиторської заборгованості за отриманими депозитами;
- залишку поточної кредиторської заборгованості за отриманими депозитами;
- грошових резервів;
- пайового капіталу, його поповнення та редукації;
- резервів капіталу, їхнього формування, використання і списання;
- доходу від надання позик;
- відсоткових витрат за депозитами.

Формат фінансової звітності «ППФКС» неспроможний задовольнити інтереси користувачів на основі окремих форм звітів за вказаними показниками, оскільки згідно з існуючими регламентаціями їх відображають за статтями звітності зведено з іншими об'єктами обліку відповідно у складі іншої поточної дебіторської заборгованості, інших довготермінових чи поточних зобов'язань, інших операційних доходів та інших операційних витрат, а пайовий капітал – взагалі у складі інших фінансових зобов'язань. Такий формат звітності, з одного боку, не відповідає принципу суттєвості інформації, а з іншого – істотно обмежує придатність такої звітності для проведення аналізу фінансово-майнового стану і результатів діяльності з боку зовнішніх

стейкхолдерів. З огляду на це, заборгованість за виданими кредитами запропоновано відображати в балансі окремо у розрізі довготермінової і поточної, а також виокремлювати протерміновану заборгованість та обсяг сформованих резервів (резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, якщо облік ведуть за НП(С)БО, або резерв під знецінення кредитів, якщо облікова політика сформована відповідно до МСФЗ). При цьому подання резервів в активі формує баланс нетто, а в пасиві у розділі «Власний капітал» – баланс бруто.

Відображення в балансі протермінованої заборгованості за виданими кредитами надає користувачам додаткову інформацію про фактичний рівень фінансових ризиків, а резервів – про управління ними і готовність до настання ризикових подій щодо неповернення кредитів. У цьому контексті йдеться не лише про резерви капіталу, але й про грошові резерви, які, зважаючи на вказані аргументи, також доцільно подавати окремою статтею в балансі.

Удосконалення формату Звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід) насамперед пов'язане з необхідністю адаптації його змісту до особливостей і характеристик основних видів доходів і витрат. Оскільки основним видом операційних доходів і витрат є відповідно відсотки від надання позик їхнім членам та відсоткові виплати за залученими депозитами, то співвідношення саме цих видів доходів і витрат формує показник валового прибутку.

Таким чином, першочерговими показниками для розміщення у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід) доцільно розмістити Дохід від надання позик членам кредитної спілки та Відсоткові витрати за депозитами. Серед інших операційних доходів і витрат, які характерні для діяльності та відображають її специфіку, варто окремо розкрити інформацію про Доходи від списання надлишкових резервів капіталу та Витрати на формування резервів капіталу. Доходи від розміщення вкладів на депозитних рахунках в комерційних банках та внесків в об'єднану кредитну спілку чи кооперативний банк доцільно відображати у складі інших фінансових доходів, а відсоткові

витрати, пов'язані із залученням кредитів від комерційних банків, інших кредитних спілок, об'єднаної кредитної спілки чи кооперативного банку – як інші фінансові витрати, що повністю відповідає вимогам стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Такі пропозиції щодо форматів основних форм фінансової звітності спрямовані на дотримання принципу суттєвості, дають змогу частково вирішити проблему асиметричності інформації, уникнути маніпулювання думкою її користувачів. Удосконалені форми звітів стануть більш доступними для сприйняття членами спілки, а також дозволять отримати важливу фінансову інформацію не лише раз у рік з приміток до річної звітності, але й щоквартально безпосередньо з основних форм фінансової звітності – балансу (звіту про фінансовий стан) та звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід).

Склад Звітних даних «ППФКС» охоплює 9 форм звітів, які на відміну від основних форм фінансової звітності, містять більш розширену і деталізовану інформацію про: основну та іншу фінансову діяльність; склад і характеристику їх активів і зобов'язань з погляду ліквідності та фінансових ризиків, пов'язаних ними, особливо щодо протермінованих платежів; нарахованих з метою управління такими фінансовими ризиками резервів, зокрема для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок; операції із залучення коштів та видачу кредитів; доходи і витрати; діяльність відокремлених підрозділів тощо. Інформація Звітних даних має вищий рівень повноти й аналітичності, а отже є більш придатною порівняно з даними фінансової звітності. З огляду на це, інформацію Звітних даних доцільно розкривати хоча б у примітках до річної фінансової звітності, що істотно підвищить рівень інформативності й прозорості такої звітності та послабить проблему асиметричності інформації.

Аналіз організаційної структури управління «ППФКС», повноважень та завдань її окремих структурних підрозділів щодо здійснення внутрішнього аудиту, показав:

- внутрішній аудит діяльності здійснюють усі управлінські структурні

підрозділи;

- в структурі управління виділено один орган управління та один підрозділ (посадову особу), функції яких полягають виключно у здійсненні внутрішнього аудиту – Ревізійну комісію та Службу внутрішнього аудиту (контролю).

Однак, така організація внутрішнього аудиту є неефективною, особливо в умовах можливих шахрайських дій з боку управлінського персоналу. Таким чином, незалежний контроль діяльності спілки проводять несистематично, а компетентний контроль не має необхідного рівня незалежності. Відповідно до цього система внутрішнього аудиту повинна бути невід’ємним компонентом інтегрованої системи управління ризиками та корпоративного управління.

Передовий досвід організації внутрішнього аудиту в публічних компаніях передбачає створення в їх системах управління кількох органів та структурних підрозділів, відповідальних за його проведення:

1) аудиторський комітет – орган контролю в складі Ради директорів, який здійснює нагляд за функціонуванням системи внутрішнього аудиту. Визначальною особливістю цього органу є формування його складу виключно з незалежних директорів, що має забезпечити високий рівень незалежності їхнього контролю;

2) служба внутрішнього аудиту – підрозділ, безпосередньо підпорядкований і підзвітний аудиторському комітету. Саме за допомогою служби внутрішнього аудиту комітет здійснює функцію нагляду та оцінювання ефективності функціонування системи внутрішнього аудиту компанії;

3) централізований підрозділ з внутрішнього аудиту – підрозділ, підпорядкований виконавчому органу управління (фінансовому директору), який здійснює безпосереднє впровадження системи внутрішнього аудиту, документування політик і процедур аудиту, а також дотримання вимог контролю іншими підрозділами тощо.

Така форма організації внутрішнього аудиту дасть змогу досягнути максимального рівня його ефективності за рахунок забезпечення як

необхідного рівня незалежності, так і достатньої компетентності. Вона є досить складною і потребує значних коштів для фінансування витрат, пов'язаних з її функціонуванням. Проте саме дворівнева архітектура аудиту – здійснення контролю спеціальним централізованим підрозділом та нагляд за його діяльністю незалежним компетентним органом, дозволить проводити прозорий аудит.

Удосконалення організації обліку та аудиту «ППФКС» слід проводити з урахуванням наступних напрямів: розширення відкритої архітектури фінансового ринку та впровадження оверсайту; сприяння розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів; сприяння розвитку SupTech та RegTech; інтенсивний розвиток цифрової економіки. Дані напрями змінюють підходи до ведення діяльності спілки, особливо у сферах маркетингової діяльності, ведення документообігу, обслуговування клієнтів, комунікації, управління персоналом та обліковими системами.

Впровадження цифрових технологій у процеси бухгалтерського обліку та фінансової звітності суттєво змінить не лише практику, а й у переважній більшості теорію обліку, зокрема, зміст елементів методу бухгалтерського обліку та алгоритм їх реалізації на практиці: рахунки та подвійний запис зливаються з балансовим узагальненням; документообіг перетворюється на електронний; інвентаризація перетворюється на швидкий і менш трудомісткий процес, а оцінка наближається до єдиної за справедливою вартістю. Цифрова трансформація економіки та бухгалтерського обліку – це певна сукупність економічних відносин між контрагентами з допомогою електронних каналів інтерактивності з метою зниження трансакційних витрат, тобто звичні відносини замінюються електронним аналогом. Необхідне створення безпечних глобальних сервісів, забезпечених міжнародними сертифікатами, універсальними для України та інших країн. Цифровізація дозволяє підвищити ефективність управління, а також дає широкі можливості для нових моделей управлінських рішень на основі прогресивних технологій.

ВИСНОВКИ

В результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що фінансове посередництво – це діяльність професійних учасників фінансового ринку, яка спрямована на фінансування економіки за рахунок коштів інших учасників. У сучасних умовах розвитку економіки можна впевнено стверджувати, що ступінь розвитку ринку фінансових послуг характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку. Фінансові посередники відіграють важливу роль на ринку фінансових послуг, їхня діяльність сприяє зменшенню вартості фінансових операцій, підвищує ліквідність фінансових активів, диверсифікує ризик, створює умови для активізації роботи всіх учасників ринку фінансових послуг.

Небанківські фінансові установи займають важливу роль у сфері фінансових послуг. Асортимент послуг, які вони пропонують, досить широкий і різноманітний. Діяльність цих установ регулюється державою через Нацкомфінпослуг, а правила організації та ведення бухгалтерського обліку визначаються відповідними нормативними актами, затвердженими Міністерством фінансів України та Нацкомфінпослуг. Організація бухгалтерського обліку має враховувати специфіку діяльності небанківських фінансових установ та відповідати вимогам діючих законодавчих актів.

Дослідження організації обліку та аудиту учасників ринку небанківських фінансових послуг показало, що на її побудову впливають особливості діяльності суб'єктів. Вони не належать до банків, хоча працюють у сфері ринків фінансових послуг; вони не є виробничими або торговельними підприємствами, але ведення бухгалтерського обліку відбувається відповідно до П(С)БО та Інструкції з використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, власного капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у

первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів та звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років несе власник або уповноважений орган, який здійснює керівництво фінансовою установою відповідно до законодавства та установчих документів. Нацкомфінпослуг у межах своєї компетенції визначає професійні вимоги до керівників, головних бухгалтерів (осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку, зокрема на підставі договорів) фінансових установ та може вимагати звільнення з посад осіб, що не відповідають встановленим вимогам для зайняття таких посад, або розірвання відповідних договорів. З урахуванням особливостей діяльності небанківських фінансових установ, де основним видом діяльності є надання фінансових послуг, доцільно під час формування облікової політики такої установи приділити значну увагу питанням визнання доходів, витрат, формуванню фінансових результатів, а також відображенню цієї інформації у звітності установи, оскільки небанківські фінансові установи зобов'язані оприлюднювати свою фінансову звітність задля інформаційного забезпечення вимог інвесторів, клієнтів та інших користувачів.

Встановлено, що Перша Подільська фермерська кредитна спілка є неприбутковою організацією, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Види фінансових послуг, які надає кредитна спілка регулюються Положенням про фінансові послуги: залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту. Кількість працівників за досліджуваний період 2020-2022 рр. залишалася не змінною – 9 чоловік, а кількість членів спілки у 2021 році скоротилась майже у 2 рази, що може бути наслідком епідеміологічної ситуації у світі. Чистий дохід зменшився з 4161 тис. грн у 2020 році до 3728 тис. грн у 2022 році. Це вказує на зниження обсягів реалізації послуг, викликаним зниженням попиту на послуги та змінами на ринку.

Дослідження організації бухгалтерського обліку господарських операцій, що проводяться в «ППФКС» показало, що вона здійснюється на основі методики розробленої Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. При формуванні системи бухгалтерського обліку в «ППФКС» враховують такі чинники: члени спілки виступають одночасно і власниками, і клієнтами; у якості статутного капіталу спілки виступає пайовий капітал, а також є резервний і додатковий капітал; спілка за своєю сутністю є неприбутковою організацією; спілка може здійснювати лише обмежену кількість фінансових послуг. Бухгалтерський облік грошових резервів «ППФС» проводять з використанням рахунків обліку грошових коштів, а оцінка таких резервів будується на основі фінансової політики спілки та даних минулих звітних періодів про дострокове знаття депозитів та виходу членів з кредитної спілки.

Дослідження організації внутрішнього аудиту в «ППФКС» показало, що він здійснюється через функціонування підсистеми інтегрованої системи управління спілкою. Найвищим органом управління спілки є Загальні збори, яким підпорядкована і підзвітна Спостережна рада, що формує Правління кредитної спілки та Кредитний комітет. Контроль за фінансовою діяльністю здійснює Ревізійна комісія, яка підзвітна Загальним зборам спілки. До складу Ревізійної комісії, для уникнення зловживань, не можуть входити члени Правління, Спостережної ради, Кредитного комітету та будь-які особи, що мають трудові відносини зі спілкою. Надійна система внутрішнього аудиту за діяльністю «ППФКС» спроможна ефективно протидіяти потенційному шахрайству та забезпечити позитивні результати діяльності. Особливості проведення зовнішнього аудиту фінансової звітності «ППФКС» узагальнені рішенням Аудиторської палати України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок відповідно до Міжнародних стандартів аудиту».

Виявлені перспективи розвитку суб'єктів – учасників ринку небанківських фінансових послуг в загальному позитивні, проте для реалізації

цього потенціалу необхідно зосередитись на подальшому вдосконаленні регулювання, розвитку цифрових технологій та забезпеченні фінансової доступності для всіх верств населення. Суб'єкти – учасники ринку небанківських фінансових послуг повинні орієнтувати свій потенціал на визначення пріоритетних цифрових ініціатив та забезпечення їх відповідності корпоративній стратегії розвитку. Крім того, важливо включати цифрові ініціативи в основні показники ефективності та проводити оцінку зміни вартості бізнесу до та після впровадження фінансових інновацій. Оцінка ефективності фінансових інновацій повинна ґрунтуватися на детальному аналізі результатів, спрямованому на вивчення їхнього впливу на конкурентоспроможність, фінансову стійкість, прибутковість та репутацію небанківської установи. Що стосується оцінки ефективності фінансових інновацій для споживачів, важливо аналізувати, як отримані результати відповідають їхнім запитам і потребам, зокрема, з точки зору вартості та якості інновації. Злагоджене планування та організація впровадження фінансових інновацій сприятимуть підвищенню інноваційності та поліпшенню основних показників діяльності суб'єктів учасників небанківського фінансового сектору в Україні.

Удосконалення організації обліку та аудиту «ППФКС» слід проводити з урахуванням наступних напрямів: розширення відкритої архітектури фінансового ринку та впровадження оверсайту; сприяння розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів; сприяння розвитку SupTech та RegTech; інтенсивний розвиток цифрової економіки. Дані напрями змінюють підходи до ведення діяльності спілки, особливо у сферах маркетингової діяльності, ведення документообігу, обслуговування клієнтів, комунікації, управління персоналом та обліковими системами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. John Maynard Keynes The General Theory of Employment, Interest and Money. Atlantic Publishers & Dist, 2016. p. 351.
2. Буднік М.М., Мартюшева Л.С., Сабліна Н.В. Фінансовий ринок : навч. посібн. К. : Центр навч. літ-ри, 2019. 334 с.
3. Бунге М. : сучасний дискурс. [ред. В.Д. Базилевича]. К. : Знання, 2015. 697 с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів : підруч. К. : НІОС, 2012. 416 с.
5. Версаль Н.І., Дорошенко Т.В. Теорія кредиту : навч. посіб. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 483 с.
6. Версаль Н.І. Фінансове посередництво в Україні : теоретичні та практичні аспекти. *Фінанси України*. 2015. № 9. С. 99-107.
7. Гейдз М.Й. та ін. Обліково-аналітичне забезпечення управління небанківськими фінансовими установами : монографія. К. : ДКС-центр, 2009. 392 с.
8. Глущенко С.В. Гроші. Кредит. Кредитний ринок : навч. посіб. К. : НаУКМА, 2015. 204 с.
9. Гончаренко О.О., Лютова Г.М. Особливості обліку в небанківських фінансових установах : навч. посіб. К. : УБС НБУ, 2013. 351 с.
10. Гроші та кредит : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М.І. Савлука. К. : КНЕУ, 2011. 602 с.
11. Гурова К.Д., Шелест О.Л., Колупаєва І.В. Фінанси, гроші та кредит : навч. посіб. Харків : Світ Книг, 2018. 672 с.
12. Долбнєва Д.В. Теоретико-практичні аспекти фінансового посередництва в Україні. *Інноваційна економіка*. 2016. № 6. С. 270-274.
13. Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України : дис. канд. екон. наук : спец. 08.01.01. Львів, 2003. 224 с.
14. Економічна теорія : Політекономія : підруч. за ред. В.Д. Базилевича. 3-тє вид. перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2014. 615 с.

15. Еш С.М. Фінансовий ринок : навч. посіб. К. : Центр учб. літ-ри, 2010. 528 с.
16. Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2012. 288 с.
17. Іваницька О.М. Діяльність небанківських кредитно-фінансових установ в Україні. *Науковий вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Економіка. 2013. № 1. Т. 1 URL : <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/download/5892/6641> (дата звернення: 20.01.2024).
18. Історія економічних учень : підручник; за ред. В.Д. Базилевича. у 2 ч. Ч. 1. 2-ге вид., випр. К. : Знання, 2012. 567 с.
19. Каракулова І.С. Небанківські фінансові установи на ринку фінансових послуг України : дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Київ, 2008. 234 с.
20. Картамишева О.Є. Адміністративно-правове регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2012. 195 с.
21. Картамишева О.Є. Адміністративно-правове регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ірпінь, 2012. 21 с.
22. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Національний класифікатор України від 11 жовтня 2010 р. № 457. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 29.03.2024).
23. Ковальчук К.Ф., Архирейська Н.В., Валенюк Н.В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. Дніпро : НМетАУ, 2018. 135 с.
24. Корнеєв В.В. Фінансові посередники : Інституційна роль та інструментарій. *Фінанси України*. 2000. № 2. С. 38-45.

25. Кухар О.В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. К. : Центр учб. літ-ри, 2015. 326 с.
26. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг : монографія. К. : Центр учб. літ-ри, 2013. 368 с.
27. Макаренко І.П. Наукова спадщина М.І. Туган-Барановського (до ювілею створення засад теорії інноваційного розвитку економіки в Європі та ювілею Національної академії наук України). *Наука та інновації*. 2018. № 6. С. 5-8.
28. Мацелюх Н.П., Максименко І.А. Економічні теорії в системі наукових економічних знань : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. К. : Центр учб. літ-ри, 2016. 226 с.
29. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. К. : Основи, 1998. 963 с.
30. Міжнародний стандарт аудиту 315 (переглянутий в 2019 році) Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення. URL : [https://zakon.help/files/article/12256/2_ISA_315_\(Revised_2019\)_Full_Standard_and_Conforming_Amendments_\(uk\).pdf](https://zakon.help/files/article/12256/2_ISA_315_(Revised_2019)_Full_Standard_and_Conforming_Amendments_(uk).pdf) (дата звернення: 25.10.2024).
31. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (МСБО 32) Фінансові інструменти: подання. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text (дата звернення: 23.10.2024).
32. Міжнародні стандарти контролю якості (управління якістю), аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. URL : https://mof.gov.ua/uk/international_quality_control_standards_quality_management_audit_review_other_assurance_and_related_services-779 (дата звернення: 22.03.2024).
33. Міллер Р.Л. Сучасні гроші і банківська справа. М. : ИНФРА-М, 2000. 856 с.
34. Міщенко С.В. Формування ефективної структури фінансового сектору України : дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Київ, 2009. 246 с.

35. Небанківська фінансова установа. *Вікіпедія*. URL : https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Небанківська_фінансова_установа (дата звернення: 03.02.2024).
36. Основи економічної теорії / за ред. В.А. Предборського. К. : Кондор, 2002. 621 с.
37. Пилипенко І.І., Жук О.П. Фінанси : навч. посіб. К. : ІВЦ Держкомстату України. 2014. 266 с.
38. Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Інструкція про застосування від 30 листопада 1999 р. № 291. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#n4> (дата звернення: 14.03.2024).
39. Поліщук Є.А. Класифікація небанківських фінансових установ. *Ринок цінних паперів*. 2012. № 12. С. 3-8.
40. Положення про порядок видачі ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків : Постанова Правління Національного банку України від 17 серп. 2017 р. № 80. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0080500-17#n14> (дата звернення: 20.01.2024).
41. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами : розпорядження державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 квітня 2005 р. № 3981. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05#Text> (дата звернення: 07.02.2024).
42. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 20.03.2024).
43. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 26.01.2024).

44. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

45. Про довірчі товариства : Декрет КМУ від 17 березня 1993 р. № 23-93. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-93#Text> (дата звернення: 17.02.2024).

46. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 18 грудня 2003 р. № 171. URL : <http://www.unascu.org.ua/dfp/com181203.htm> (дата звернення: 20.10.2024).

47. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок відповідно до Міжнародних стандартів аудиту : Рішення Аудиторської Палати України від 01 грудня 2012 р. № 260/6. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr_02230-12#Text (дата звернення: 27.10.2024).

48. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ МФУ від 28 травня 1999 р. № 137. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

49. Про затвердження Положення про ліцензування банків : Постанова Правління Національного банку України від 22 груд. 2018 р. № 149. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

50. Про затвердження Положення про порядок видачі небанківським фінансовим установам ліцензії на переказ : Постанова Національного банку України від 26 лют. 2013 р. № 57. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0407-13> (дата звернення: 15.01.2024).

51. Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури : Постанова Національного банку України від

4 лют. 2014 р. № 43. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14> (дата звернення: 19.01.2024).

52. Про затвердження Правил складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України : Постанова Правління Національного банку України від 25 листопада 2021 р. № 123. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0123500-21#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

53. Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії : Указ Президента України від 19 лютого 1994 р. № 55/94. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/94#Text> (дата звернення: 19.02.2024).

54. Про кредитні спілки : Закон України від 14 липня 2023 р. № 3254-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

55. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09 липня 2003 р. № 1057-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

56. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

57. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04 лютого 2021 р. № 1201-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

58. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 11.01.2024).

59. Прокопенко Ж.В. Господарська діяльність небанківських фінансових установ як об'єкт нормативно-правового регулювання: облікові аспекти. *Агросвіт*. 2017. № 8. С. 60-64.

60. Розвиток фінансового сектору. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=10 (дата звернення: 28.10.2024).

61. Савлук М.І., Мороз А.М., Пудовкіна М.Ф. та ін. Гроші та кредит : підручник. За заг. ред. М.І. Савлука. 3-є вид., переробл. і доп. К. : КНЕУ, 2002. 598 с.

62. Сайт ПЕРШОЇ ПОДІЛЬСЬКОЇ ФЕРМЕРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ. URL : <https://ppfks.vaks.org.ua/> (дата звернення: 29.10.2024).

63. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=10 (дата звернення: 28.10.2024).

64. Тесленко Т.І. Характеристика небанківських фінансових установ та побудова бухгалтерського обліку в небанківських фінансових установах. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. Класичний приватний університет. Випуск 2(13), 2019. URL : http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/2_13_uk/64.pdf (дата звернення: 17.03.2024).

65. Шелудько В.М. Фінансовий ринок : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2012. 535 с.

66. Школьник І.О. Стратегія розвитку фінансового ринку України : дис. докт. екон. наук : спец. 08.00.08. Суми, 2008. 440 с.

67. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; пер. з англ. В. Старка. 2-е вид., доп. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 246 с.

ДОДАТКИ